

בנק ישראל
מחלקת המטבע

סקירה שנתית 2013

ירושלים, תשרי התשע"ה - אוקטובר 2014

זכויות היוצרים בפרסום זה שמורות לבנק ישראל.
הרוצים לצטט רשאים לעשות כן, בתנאי שיצינו את המקור.
במידה שיהיו תיקונים לסקירה, הם יתפרסמו באתר של בנק ישראל : www.bankisrael.org.il

סדר ועיצוב: יחידת ההוצאה לאור, בנק ישראל
נדפס בישראל
בדפוס העיר העתיקה, ירושלים

מס' קטלוגי 601828
www.bankisrael.org.il

פתח דבר

מחלקת המטבע בבנק ישראל פועלת על פי הסמכויות הקבועות בחוק בנק ישראל בנוגע להנפקת שטרות, מעות ומטבעות זיכרון ובנוגע להסדרתה של מערכת המזומנים. המחלקה כוללת מטה שמופקד על המדיניות, על התכנון ועל הבקרה, יחידה שעוסקת בהנפקה, יחידה לניהול המזומנים. מחלקת המטבע אחראית אפוא על הכסף המזומן במדינה החל משלב התכנון של כמויות המזומן בהתאם לתחזית הביקוש, עבור דרך עיצובם והנפקתם של השטרות, המעות ומטבעות הזיכרון, וכלה בהסדרתה התפעולית של מערכת המזומנים. פעילות המחלקה כוללת ספירה שנתית - באמצעים טכנולוגיים מתקדמים - של מיליוני שטרות ומעות, מיונם, אחסונם בכספות לצורכי שגרה וחירום, והפצתם למערכת הבנקאית כדי שיוכלו לשמש את הציבור. כן כוללת הפעילות שילוב של סימני ביטחון בשטרות, גיבוש קריטריונים לאיכות המזומנים ובקורות עליה, הדרכה של מרכזי המזומנים של התאגידים הבנקאיים ופיקוח עליהם, ופעולות למניעת זיופים בשיתוף משטרת ישראל וגורמים נוספים.

לפעילות השוטפת של מחלקת המטבע הצטרפו ב-2013 פעילויות נוספות. המחלקה המשיכה להיערך לקראת השקתה של סדרת השטרות החדשה, והשטר הראשון, בערך 50 ש"ח, נכנס למחזור ביום כ"א באלול תשע"ד, ה-16 בספטמבר 2014. כניסתו של שטר חדש למחזור היא שינוי המצריך הכנה והסתגלות. מחלקת המטבע מזמינה את הציבור להכיר את השטר החדש ואת סימני הביטחון המשולבים בו, באמצעות עלוני ההסברה במגוון שפות, באתר www.newbanknotes.org.il ובאפליקציה הסלולרית. כן במקביל לפעילות בנושא הסדרה החדשה, המשיכה המחלקה לשפר את המוכנות לשעת חירום ולהטמיע בתהליכי העבודה שיפורים טכנולוגיים ואוטומטיזציה. מדובר בפעילות יזומה שתכליתה לשפר את השירות לציבור ולייעל את תהליכי העבודה תוך הגברת הבקורות וצמצום הסיכונים.

נוסף על כך תרמה המחלקה לדיונים בוועדת לוקר. בשנת 2013 מינה ראש הממשלה ועדה בין-משרדית - בראשות מנכ"ל משרדו, מר הראל לוקר - במטרה לבחון את האפשרות לצמצם את היקפם של ההון השחור והלבנת ההון באמצעות הגבלה וצמצום של השימוש במזומן ובאמצעי תשלום אחרים. במאי 2014 פרסמה הוועדה דוח ביניים ובו המלצה להגביל את השימוש במזומן בעסקאות, כפי שעושות חלק ממדינות העולם. מחלקת המטבע הייתה שותפה לדיונים הנוגעים לתחומי אחריותה ונערכת לקראת התמורות שיישום ההמלצות צפוי להביא לפעילותה, לרבות צמצום בביקוש למזומן. במקביל מחלקת המטבע עוקבת אחר התפתחותם של אמצעי תשלום מתקדמים ואחר השפעתם האפשרית על מגמות השימוש במזומן; לשם כך היא נסמכת על הניסיון הרלוונטי שנצבר עד כה בעולם ואשר מעיד כי ברוב המדינות המזומן ממשיך למלא תפקיד מרכזי במערך התשלומים, לצד אמצעי התשלומים המתקדמים.

בשנה הנסקרת זכה מטבע זיכרון שהנפיק בנק ישראל בציון לשבח בתחרות הבין-לאומית Vicenza Numismatica העשירית¹, בקטגוריה "היפה בהצגות האדריכליות שהופיעו ב-2012 על גבי מטבע". המטבע הוקדש למפעל המים בתל מגידו, הוא עשוי כסף קשוט וערכו 2 ש"ח.

¹ תחרות שנתית זו מתקיימת בעיר ויצ'נזה שבאיטליה, והיא מתמחה באספנות של שטרות, מטבעות ומדליות.

הסקירה שלפניכם כוללת מידע נרחב ומפורט על פעילות המחלקה בשנה החולפת. בנק ישראל מייחס חשיבות רבה להידוק הקשר עם הציבור ולהגברת המודעות לתחום המטבע הן במישור העיוני - דרך היכרות עם תולדות המטבע בישראל - והן במישור המעשי, דרך צרכנות נבונה, הכרת סימני הביטחון על גבי השטרות, ושימוש אחראי בשטרות ומטבעות.

אילן שטיינר

מנהל מחלקת המטבע

תוכן העניינים

7.....	א. הגדרות.....
7.....	ב. תפקידיה של מחלקת המטבע.....
9.....	תיבה 1: סדרת השטרות החדשה.....
12.....	תיבה 2: המדיניות לתפעול המזומנים במשק.....
15.....	תיבה 3: שיפורים טכנולוגיים במערך לתפעול המזומנים.....
16.....	ג. מחזור המטבע.....
16.....	1. המחזור.....
18.....	תיבה 4: השימוש במזומן ובאמצעי התשלום החלופיים.....
20.....	תיבה 5: מכשירי הבנק האוטומטיים למשיכת מזומנים.....
22.....	2. מחזור השטרות.....
27.....	3. מחזור המעות.....
30.....	ד. השינויים שחלו בשטרות ובמעות שבמחזור.....
30.....	ה. זיוף שטרות ומעות.....
30.....	1. פעולות למניעת זיופים ולאיתור כסף מזויף.....
32.....	2. כיצד נזהה שטר אותנטי מסדרה ב' של השקל החדש?.....
	תיבה 6: הנחיותיה של מחלקת המטבע בדבר שימוש בתצלומי מעות ושטרות או
33.....	בתואמי שטרות.....
34.....	תיבה 7: כללי בנק ישראל בנוגע למטבע פגום.....
37.....	תיבה 8: השחתת מטבע.....
37.....	ו. מטבעות זיכרון.....
47.....	ז. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון.....
47.....	1. הרכב הוועדה.....
48.....	2. פעילות הוועדה בשנת 2013.....
49.....	נספח: לוחות סטטיסטיים.....

א. הגדרות

מחזור המטבע: השטרות והמעות שבידי הציבור ובקופות התאגידים הבנקאיים.

מחזור השטרות/ המעות: השטרות/ המעות שבידי הציבור ובקופות התאגידים הבנקאיים.

M1 - אמצעי התשלום במשק: המזומנים (השטרות והמעות) שבידי הציבור בתוספת חשבונות העו"ש בתאגידים הבנקאיים.

הביקוש: השינוי במספר השטרות והמעות שבמחזור כתוצאה מההפרש בין המשיכות של שטרות ומעות מבנק ישראל לבין ההפקדות בו.

הבלאי: מספר השטרות הבלויים שיוצאים מהמחזור בתהליך הספירה והמיון של השטרות המופקדים בבנק ישראל. (במעות כמעט אין בלאי).

צריכת השטרות/ המעות: הביקוש בתוספת הבלאי.

העריך הממוצע במחזור השטרות/ המעות: הממוצע המשוקלל של כל ערכי השטרות/ המעות שבמחזור.

מרכזי מזומנים: מרכזים לתפעול מזומנים של התאגידים הבנקאיים ושל דואר ישראל. בנק ישראל הכיר בהם, ורק הם רשאים למשוך ממנו מזומנים ולהפקידם בו.

ב. תפקידיה של מחלקת המטבע

לבנק ישראל נתונה, על פי החוק, הסמכות הבלעדית להנפיק מטבע בישראל (שטרי כסף, מעות, מטבעות זיכרון ומטבעות מיוחדים). החוק קובע כי בנק ישראל ינפיק מטבע, ויסדיר ויכוון את מערכת המטבע, במטרה להבטיח למשק אספקת מזומנים סדירה, בהתאם לעודפי הביקוש וההיצע. תפקיד זה כרוך במשימות ובפעולות בשלושה מישורים:

1. הנפקת שטרות, מעות ומטבעות זיכרון

עיצוב השטרות והמעות: נגיד בנק ישראל קובע, לאחר אישור המועצה המנהלית בבנק ישראל ואישור הממשלה, מה תהיה צורתם של השטרות, המעות ומטבעות הזיכרון. הנגיד נעזר בוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון - ועדה ציבורית שהוא ממנה ואשר בוחרת אילו הצעות עיצוב יוגשו לו. בראשות הוועדה עומד כיום שופט בית המשפט העליון בדימוס יעקב טירקל.

הדפסת השטרות והמטבעות: מחלקת המטבע ממיינה מלאי מספקי המעות והשטרות, בהתאם לביקוש החזוי ובהתחשב בחיסכון בהוצאות הכרוכות בהחזקת המלאי ובכל הזמנה.

הנפקת מטבעות זיכרון: מאחר שבנק ישראל הוא המנפיק הבלעדי של הילך חוקי בישראל, הוא מנפיק בכל שנה גם את מטבעות הזיכרון ואת המטבעות לרגל אירועים מיוחדים. מטבעות אלה עשויים כסף או זהב, והחברה הישראלית למדליות ולמטבעות בע"מ משווקת אותם, גם כן על פי החוק, לציבור הרחב ולאספנים בארץ ובעולם.

2. תכנון של מלאי המטבע וניהולו

הבטחת מלאי שמספק את הביקוש למטבע בעתות שגרה וחירום: כדי להבטיח שמלאי המזומנים במחזור יספק בכל עת את הביקוש החזוי, ובה בעת להביא בחשבון את העלויות הכרוכות בהחזקת המלאי, מחלקת המטבע מנהלת את מלאי השטרות והמעות באמצעות מודל שפותח במיוחד לשם כך.

3. ניהול המזומנים

אספקת מזומנים למחזור: בנק ישראל מספק לציבור את המזומנים באמצעות מרכזי המזומנים של התאגידים הבנקאיים ודואר ישראל. גופים אלה מווסתים את עודפי ההיצע והביקוש של השטרות והמעות בינם לבין עצמם ועם לקוחותיהם, והם מושכים מבנק ישראל רק את עודפי הביקוש; העודפים נגזרים מהמשיכות ומההפקדות של הציבור בסניפיהם.

פיקוח על איכות הכסף במחזור: בנק ישראל קובע לתאגידים הבנקאיים סטנדרטים לשמירה על איכות הכסף במחזור. בהתאם לסטנדרטים אלו סופרים ומיינים את השטרות והמעות שהציבור מפקיד במרכזי המזומנים, וכן בודקים את האותנטיות של הכסף ואת איכותו, באמצעות מכונות הספירה הייעודיות שמרכזי המזומנים רכשו ובנק ישראל אישר. מרכזי המזומנים מפקידים בבנק ישראל את השטרות והמעות שנמצא כי איכותם ירודה; הבנק גורס את השטרות, ואת המעות הוא מעביר להתכה.

אחסון של מלאי המזומנים: מחלקת המטבע מאחסנת את השטרות והמעות בכספות של בנק ישראל, שומרת עליהם ומקיימת בקרה, וכל זאת על פי נהלים קפדניים של הובלה, שמירה, אחסון ובקרה.

4. פעילות נוספת של מחלקת המטבע

טיפול בזיופי מטבע: על פי החוק, רק משטרת ישראל מופקדת על המאבק בזיוף מטבע ועל האכיפה בתחום זה.

מחלקת המטבע פועלת לגילוי של כסף מזויף ולמניעת הפצתו בכמה מישורים: מעקב אחר סוגי הזיופים המתגלים בשוק, אפיון שלהם והפצת המידע לגופים העוסקים במזומן; שדרוג של סימני הביטחון המשולבים בשטרות והגברת המודעות אליהם באמצעות הדרכות ופרסומים; ושיתוף פעולה עם המשטרה, התאגידים הבנקאיים והארגונים הבין-לאומיים הנאבקים בזיוף מטבע.

על התאגידים הבנקאיים חלה חובה לבדוק את האותנטיות של השטרות והמעות לפני שהם ממחזרים אותם באמצעות הכספרים (טלרים) ובאמצעות המכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים.

מענה לפניות הציבור: מחלקת המטבע מקבלת מהציבור פניות רבות ומגוונות, ועולה מהן כי הציבור מעורב בתחום המזומנים ומתעניין בו. הדבר מתבטא בבקשות לקבלת מידע, בתגובות על הנפקת מעות ושטרות חדשים, בהצעות בעניין מטבע, ובמודעות לפרטים המופיעים על גבי השטרות והמעות.

ניתן לשלוח פניות בנושא המטבע לכתובת: Contact_currency@boi.org.il

אתר האינטרנט של מחלקת המטבע: <http://www.boi.org.il/he/currency>

שירות לציבור: מחלקת המטבע מספקת לציבור שירותי פריטה וצירוף של מזומנים ושירותי החלפה של מטבעות ושטרות פגומים. שירותים אלה ניתנים בקופה של סניף בנק ישראל בירושלים, בימים א' עד ה' בין השעות 08:00 ל-13:00. (עדכונים לגבי השעות שבהן מתקיימת קבלת קהל מפורסמים באתר האינטרנט של מחלקת המטבע.) מספר הטלפון בקופה: 02-6552847.

תיבה 1: סדרת השטרות החדשה

ממשלת ישראל אישרה את החלטת בנק ישראל להנפיק סדרת שטרות חדשה - סדרה ג' של השקל החדש. הסדרה החדשה תחליף את סדרה ב' של השקל החדש, המהלכת במחזור משנת 1999. אמנם במרוצת חמש עשרה השנים שחלפו מאז נשמרו הזיופים ברמה נמוכה, בין השאר הודות ליכולת לשלב בשטרות סימני ביטחון מתקדמים. אולם ההתפתחויות הטכנולוגיות בתחום השטרות, העלייה בהיקף הזיופים בעולם, והאמצעים הטכנולוגיים העומדים כיום לרשות הזייפנים, מחייבים את בנק ישראל להתאים את השטרות לשנים הבאות מבעוד מועד.

השטרות בסדרה החדשה מציגים סטנדרטים מתקדמים של ביטחון, חדשנות ונגישות. הם נבדלים זה מזה בצבע ובאורך, ומשולבים בהם סימני ביטחון מתקדמים נגד זיופים. סימנים אלה מיוצרים בטכנולוגיות שונות, הם משותפים לכל השטרות, וניתן לראותם, לחוש אותם בהעברת אצבע, או לגלותם בעת הטיית השטר. כן כוללים השטרות החדשים סימנים ייעודיים שמטרתם לסייע לעיוורים וללקויי ראייה להבחין בין השטרות טוב יותר מבעבר.

השטר הראשון בסדרה החדשה נכנס למחזור בספטמבר 2014. זהו שטר בערך 50 ש"ח, צבעו ירוק, והוא נושא את דמותו של המשורר שאול טשרניחובסקי.

עם הכנסתו של השטר החדש למחזור ערך בנק ישראל מסע הסברה נרחב בחמש השפות הנפוצות בישראל, כדי לסייע לציבור להכיר אותו ואת סימני הביטחון המשולבים בו. לנוחיות הציבור אנו מציגים להלן כמה מסימני הביטחון הבולטים המשולבים בשטר זה:

השטר החדש בעריך של 50 ש"ח: סימני ביטחון בולטים

הדיוקן השקוף - סימן מים בצורת דיוקן זהה לדיוקן שעל השטר ולצדו הערך הנקוב. החזיקו את השטר מול האור וודאו שהדיוקן והערך הנקוב משתקפים בו. הסימן נראה משני צדי השטר.

חוט חלון - חוט הביטחון, בגוון ירוק, שזור במצע השטר ונגלה בשלושה חלונות בגבו. החזיקו את השטר מול האור וודאו כי הדיוקן והערך הנקוב מופיעים בחלונות בבירור. בהטיית השטר ישנה החוט גוון.

הפס הזוהר - פס שקוף וזוהר משולב לרוחב השטר, לצד הדיוקן. הטו את השטר בכיוונים שונים, וודאו כי על גבי הפס מופיעים ונעלמים לסירוגין סמל המנורה והערך הנקוב.

נגישות השטרות לעיוורים וללקויי ראייה

בנק ישראל מייחס לנגישות חשיבות רבה, ונושא זה עמד לנגד עיניו כל משך התכנון של סדרת השטרות החדשה. לכן הבנק שילב בשטרות החדשים אמצעים רבים לשיפור נגישותם לעיוורים וללקויי ראייה, לרבות:

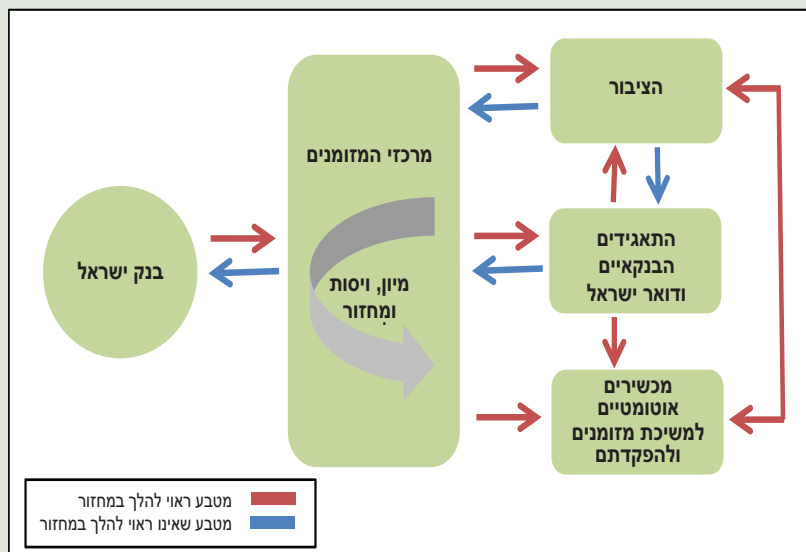
- השטרות החדשים נבדלים זה מזה באורך, ויש הפרש של 7 מ"מ בין עריך לעריך.
- לכל שטר צבע שליט אחד.
- צבעי השטרות נחלקים ל"חמים" ול"קרים".
- השטרות נושאים סימני זיהוי ייחודיים לכל עריך; אלה מודפסים בדיו בולטת במיוחד וניתן לחוש אותם בהעברת אצבע.
- הערך הנקוב מופיע על גבי השטרות כמה פעמים ובניגודיות שונה (כתב כהה על רקע בהיר וכתב בהיר על רקע כהה).
- הערך הנקוב מודפס באות שגובהה כ-20 מ"מ - גובה רב במיוחד הן בהשוואה לסדרה הקודמת והן בהשוואה לשטרות במדינות אחרות.

מידע נוסף ניתן למצוא באתר האינטרנט של בנק ישראל, בכתובת:
www.newbanknotes.org.il ובטלפון שמספרו 1-800-300-018.

תיבה 2: המדיניות לתפעול המזומנים במשק

ב-2009 שינה בנק ישראל את המדיניות לתפעול המזומנים בישראל והטמיע מדיניות שגובשה על יסוד העקרונות הנהוגים במדינות מתקדמות. המדיניות החדשה נועדה לשמור על איכות גבוהה של המזומנים במחזור, להפחית את עלויות תפעולם הן לבנק ישראל והן למשק בכללותו, ולהעלות את רמת השירות שבנק ישראל והתאגידים הבנקאיים מעניקים ללקוחות השונים. יישומה של מדיניות זו על השטרות החל ב-1.10.2009, ועל המעות - ב-1.5.2011.

במסגרת זו הקימו התאגידים הבנקאיים ודאר ישראל מרכזי מזומנים, חלקם בהפעלה עצמית וחלקם בהפעלת קבלן (מיקור חוץ). מרכזים אלה מווסתים את עודפי ההיצע והביקוש של השטרות והמעות בינם לבין עצמם ובינם לבין לקוחותיהם, מושכים מבנק ישראל רק את עודפי הביקוש, ומפקידים בו את המזומנים שאיכותם ירודה. רק גופים אלה רשאים למשוך מזומנים מבנק ישראל או להפקידם בו¹, והבנק מאשר אותם ומפקח עליהם. עד סוף 2013 קמו בישראל שלושה עשר מרכזי מזומנים בבעלות התאגידים הבנקאיים.

מאז יישומה של המדיניות החדשה לתפעול המזומנים ערכה בה מחלקת המטבע כמה עדכונים והתאמות לצורכי המשק. בשנת 2013 החילה המחלקה תקני איכות לפעילותם של מרכזי המזומנים, תוך מתן דגש לספירה נכונה ומדויקת של השטרות, והגדירה במפורש את אחריותם של התאגידים הבנקאיים למכונות הספירה והמיון שבמרכזי המזומנים ולמערך הבקורות והבדיקות הנדרש בהפעלתן. נוסף על כך גיבשה המחלקה עקרונות להיערכות לתרחישים של משיכת מזומנים בשעת חירום.

מתוקף חוק בנק ישראל החדש מחלקת המטבע פועלת בימים אלה לפרסום כללים להפעלה סדירה של מערכת המטבע, וכללים אלה מבוססים על המדיניות החדשה.

¹ זאת למעט שירותי הפריטה והצירוף שבנק ישראל מעניק לציבור הרחב על פי החוק.

נאמני מכונות במרכזי המזומנים

על פי המדיניות שהתווה בנק ישראל, לפני הפצת שטרות לציבור מרכזי המזומנים נדרשים לספור אותם ולמיינם באמצעות מכונות שהבנק אישר מראש (רשימת המכונות שקיבלו אישור מתפרסמת באתר האינטרנט של בנק ישראל: <http://www.boi.org.il/he/currency/publicenquiries>). מכונות אלה בודקות הן את האותנטיות של השטרות והן את איכותם.

בנק ישראל קבע לשטרות תקן איכות המגדיר מהו שטר באיכות ראויה/ בלתי ראויה למחזור. התקן נועד להבטיח שהציבור מחזיק תמיד שטרות באיכות ראויה, וכן הוא נועד להשליט אחידות בהגדרת האיכות החלה על השטרות שמרכזי המזומנים ממחזרים. כדי לשפר את הרמה המקצועית במרכזי המזומנים הסמיכו בנק ישראל ומרכזי המזומנים נאמני מכונות - עובדים של מרכז המזומנים שתפקידם לוודא כי המכונות פועלות על פי התקן.

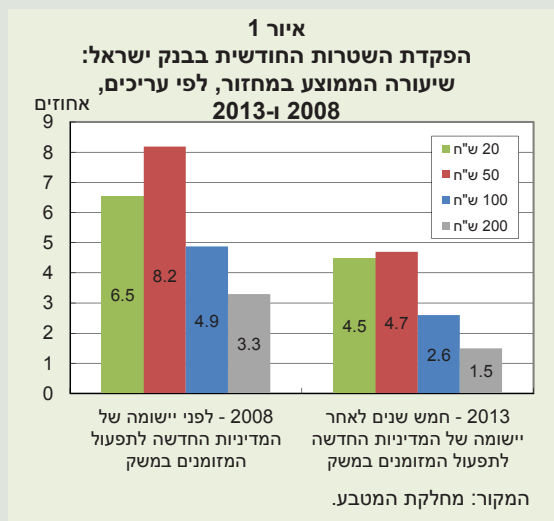
מכונה לספירת שטרות ולמיונם

הדיווחים שהתאגידים הבנקאיים ומרכזי המזומנים מוסרים למחלקת המטבע

התאגידים הבנקאיים ומרכזי המזומנים מוסרים למחלקת המטבע דיווחים שוטפים ובהם נתונים שנוגעים למזומנים - מידע על יתרות המזומן ותנועותיו במרכזי המזומנים, על הפעילות במכשירי הבנק האוטומטיים (ATM), ועל גילוי זיופים ואירועים חריגים. את הדיווחים על אירועים חריגים וגילוי זיופים מעבירה מחלקת המטבע למשטרת ישראל, האחראית הבלעדית - על פי חוק - לטיפול במזויפים.

השפעתה של המדיניות החדשה על התייעלות הטיפול במזומן במשק

בהתאם למדיניות החדשה, כזכור, התאגידים הבנקאיים מווסתים את עודפי ההיצע והביקוש של השטרות בינם לבין עצמם ועם לקוחותיהם. לכן הם מושכים מבנק ישראל רק את עודפי הביקוש שלהם ומפקידים בו רק מזומנים שעל פי תקן האיכות אינם ראויים להלך במחזור.

כתוצאה מכך שמרכזי המזומנים מבצעים כעת את עבודת המיון והוויסות חל צמצום משמעותי בכמות ההפקדות בבנק ישראל. הוויסות הבין-בנקאית של עודפי המזומן הביא אפוא במישורין לייעולו של הטיפול בכלל המזומנים במשק.

תיבה 3: שיפורים טכנולוגיים במערך לתפעול המזומנים

מחלקת המטבע בבנק ישראל פועלת בהתמדה לשיפור ולייעול של תהליכי העבודה, הבקרה והבטיחות ביחידה לניהול המזומנים. בשנה האחרונה השלימה המחלקה פרויקט אוטומציה לקופה של מרכזי המזומנים בסניף בנק ישראל בירושלים, והודות לכך הפקדת השטרות ומשיכתם אינן נעשות עוד באופן ידני אלא בעזרת מערכת אוטומטית.

למערכת החדשה יכולת לבקר ולתעד את הפעילות תוך כדי תנועה. כן יש לה יכולת למיין את הפקדוניהם של השטרות בבנק ישראל על פי מצב השטרות שעליו דיווח מרכז המזומנים של הבנק המפקיד. יכולות אלה מושתתות על רכיבים שונים, ביניהם קוראי ברקודים, מצלמות וידאו וסטילס, מערכת להרמת קופסאות בוואקום, מערך מסועים, ומאזניים לבקרה. המערכת מתממשקת למערכת המידע לניהול מזומנים של בנק ישראל באופן אוטומטי וללא מגע יד אדם.

פרויקט האוטומציה כלל גם שילוב של תהליכים אוטומטיים באתר הספירה והמיון. נרכשו שתי מכונות שמבצעות בקרת משקל לכל חבילת שטרות ראויים שמכונת הספירה והמיון מיינה וארזה. על החבילה התקינה מודבקת מדבקה ובה כל פרטי החבילה הרלוונטיים לצורך בקרה, שינוע ומעקב.

באפיון המערכת ובהטמעתה ניתן דגש רב לשיקולים של הנדסת אנוש. המערכת עוררה עניין רב בעולם - בבנקים מרכזיים ובגופים העוסקים בתחום - והיא אף הוצגה בכנס בין-לאומי בתחום המטבע (Banknotes Conference) שהתקיים ב-2014 בווינגטון.

ג. מחזור המטבע

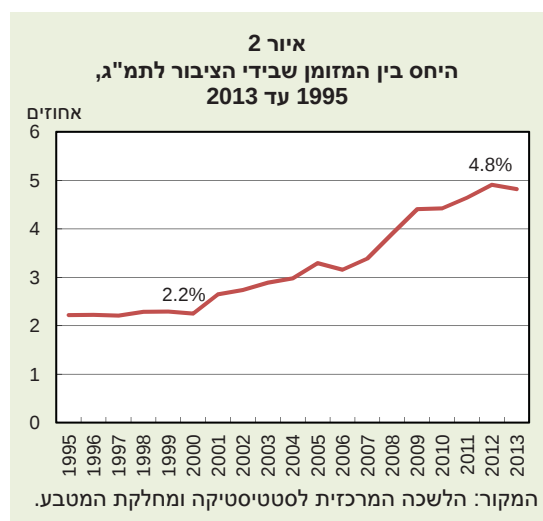
1. המחזור

מחזור המטבע הסתכם בתום 2013 ב-58 מיליארדי ש"ח, לעומת 55 מיליארדים בתום 2012. זהו גידול של 5%, והוא נמוך מהגידול בשנה הקודמת (12%). הגידול הממוצע במחזור עמד על 10% בעשר השנים האחרונות, להוציא את 2008–2009, שנים שבהן המשבר הכלכלי העולמי הגיע לשיאו. במונחים ריאליים עמד הגידול בשנת 2013 על 3%, לעומת 10% ב-2012.

ההסבר העיקרי להאטה שחלה ב-2013 בגידול במחזור נעוץ בהתפתחויות ברשות הפלסטינית. יש לזכור כי המטבע הישראלי משמש אמצעי תשלום גם ברשות, ובשנת 2013 חל גידול משמעותי בהיקף הפקדויות בבנק ישראל כתוצאה מגידול בעודפי המזומנים שבידה. בניכוי הפקדות אלו עמד הגידול במחזור על 14%.

לוח 1: מחזור המטבע, סופי שנים

השנה	מרכיבי המחזור במיליארדי ש"ח		שיעורי הגידול באחוזים		סך מחזור המטבע
	מחזור השטרות	מחזור המעות	מחזור השטרות	מחזור המעות	
2006	24.4	1.1	4%	9%	5%
2007	27.7	1.2	14%	7%	13%
2008	33.1	1.3	19%	6%	19%
2009	40.1	1.4	21%	7%	21%
2010	43.4	1.5	8%	6%	8%
2011	47.4	1.6	9%	7%	9%
2012	53.1	1.7	12%	6%	12%
2013	55.7	1.8	5%	9%	5%

מחזור המזומנים כולל את המזומנים שהציבור מחזיק ואת המזומנים שהתאגידים הבנקאיים מחזיקים בכספות. החלק שהציבור מחזיק היווה ב-2013 - כמו בשנים קודמות - את עיקר המחזור ועמד על 88% ממנו.

חלק זה היווה ב-2013 4.8% מהתמ"ג. השיעור הנידון גדל בפרט בשנים האחרונות, בין השאר על רקע הריבית הנמוכה השוררת בהן, והוא נמוך בהשוואה לממוצע בגוש האירו - 9.24% בשנת 2012. בקרב המדינות החברות באיחוד האירופי נע השיעור בין 2.5% בשוודיה, מדינה שנעשה בה שימוש נרחב בכרטיסי חיוב, ל-10.96% בבולגריה.

לוח 2: המזומן שבידי הציבור כאחוז מהתמ"ג - ישראל בהשוואה לחברות באיחוד האירופי

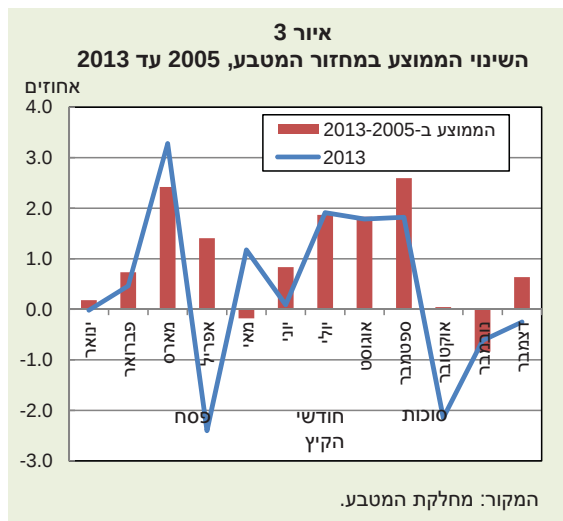
המדינה	אחוזים
ישראל, 2013	5.2
סק גוש האירו	9.2
חברות נוספות באיחוד האירופי:	
בולגריה	11.0
צ'כיה	10.2
דנמרק	3.0
לטביה	7.0
ליטא	9.1
הונגריה	9.0
פולין	6.6
רומניה	5.4
שוודיה	2.5
אנגליה	3.6

המקור: ישראל - הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ומחלקת המטבע. מדינות האיחוד האירופי - Statistical Data - Warehouse, European Central Bank

א. הרכב המחזור

חלקו של מחזור השטרות בסך המחזור עלה במרוצת השנים במתינות, על חשבון חלקו של מחזור המעות. בשנת 2013 עמדו חלקים אלה, בהתאמה, על כ-97% ו-3% מערכו הכולל של המחזור. בשעה שהביקוש למעות מתאפיין בשיעור גידול יציב לאורך השנים, הביקוש לשטרות מושפע משינויים בהעדפת הציבור להחזקת שווי מזומן, בפרט בעתות משבר, ולכן גם מתאפיין בתנודתיות גבוהה יותר.

ב. עונתיות במחזור המטבע

הביקוש למזומן מתאפיין בעונתיות והוא משתנה לפי חודשי השנה. קיים ביקוש גבוה יחסית בתקופת החגים סוכות ופסח (החודשים ספטמבר/אוקטובר ומאוס/אפריל, בהתאמה) ובחודשים של חופשת הקיץ (יולי ואוגוסט). בשנת 2013 חל חג הפסח בסוף מאוס וסוכות חל בספטמבר. ניתן לראות שבחודשים העוקבים התרחש קיטון במחזור כתוצאה מהפקדת העודפים המאפיינת את התקופה שלאחר החגים.

תיבה 4: השימוש במזומן ובאמצעי התשלום החלופיים

המזומנים ממשיכים לשמש אמצעי תשלום עיקרי ויש לכך כמה סיבות עיקריות:

- המזומן הוא אמצעי תשלום אוניברסלי, כלומר תקף בכל מקום.
 - התשלום במזומן הוא סופי ואינו תלוי במערכות סליקה.
 - התשלום במזומן נוח, מהיר וזול.
 - התשלום במזומן אינו תלוי במערכות ובעזרים טכנולוגיים.
 - להבדיל משיטות תשלום אלקטרוניות, המזומן אינו כרוך בזיהוי המשלם ומאפשר לשמור על הפרטיות.
 - יחסית לאמצעי התשלום האלקטרוניים, המזומן מאפשר לשלוט בהוצאות היות שהוא מאפשר לראות מייד מהי היתרה שנותרה בידי המשלם.
 - השכלול בשיטות לזיהוי מזויפים הביא לכך שהתשלום במזומן בטוח יחסית.
- נוסף על המזומן קיים כיום שפע של אמצעי תשלום אחרים - המחאות, כרטיסי תשלום (עיקרם כרטיסי אשראי), חיובים ישירים אלקטרוניים (עיקרם חיובים על פי הרשאה), שוברים ותשלומים באינטרנט.

בשנים האחרונות התרחבה הפעילות בכרטיסי תשלום בקצב ניכר, הודות לכמה גורמים: הנפקת כרטיסי חיוב חוץ-בנקאיים (הקשורים בדרך כלל למועדוני לקוחות); הרחבת מגוון השירותים שמספקות החברות בתחום האשראי והמימון; וגידול מתמשך בשימוש בכרטיסים כתוצאה מגידול בהיצע של המסחר האלקטרוני.

בישראל קיימים הסוגים הבאים של כרטיסי תשלום:

כרטיס חיוב נדחה (deferred-debit card, "כרטיס אשראי" בלשון הדיבור). כרטיס זה קשור ישירות לחשבון הבנק של הלקוח ומאפשר לו למשוך מזומנים ממכשירים אוטומטיים - / או לשלם עבור סחורות ושירותים בבתי עסק - סכומים המגיעים עד למסגרת האשראי שהקצה לו מנפיק הכרטיס. סכום העסקאות שביצע הלקוח מחושב אחת לחודש, ובסכום זה מחייבים את חשבונו בבנק. זהו סוג הכרטיס השכיח ביותר בישראל.

כרטיס חיוב מיידי (debit card). אמצעי תשלום חלופי, בעיקר למזומן. במקרה זה מחייבים את חשבון הלקוח בעת ביצוע העסקה, ולא אחת לחודש ובמרוכז. כרטיסים אלה פחות נפוצים.

כרטיס אשראי "מתגלגל" (revolving credit card). בעל הכרטיס קובע מראש את סכום החיוב התקופתי, ויתר החוב נדחה - "מתגלגל" - לחודש הבא וצובר ריבית. את רוב הכרטיסים השייכים לסוג זה מנפיקות החברות לכרטיסי אשראי ולא הבנקים.

כרטיס נטען (pre-paid). הלקוח טוען את הכרטיס מראש בסכום המרבי לחיוב, וכל תשלום מופחת מיתרת הכרטיס עד לאיפוס. חלק מהכרטיסים מאפשרים טעינה חוזרת ואילו אחרים נועדו לשימוש חד-פעמי.

בשנת 2013 גדלו הן מספרם של כרטיסי התשלום (ל-8 מיליונים, גידול של 6.8%) והן מספרן של נקודות המכירה שמכבדות אותם¹ (ל-123,928 מסופים, גידול של 5.7%). גם היקף העסקאות בכרטיסי התשלום גדל והולך, ובבתי העסק ניכרת נטייה להנהיג את השימוש בכרטיסים גם בעסקאות קטנות (micropayments). בשנת 2013 עמד היקף העסקאות² על כ-229 מיליארדי ש"ח.

שוויה הממוצע של עסקה בכרטיס אשראי עמד השנה על 231 ש"ח, וסכומן של מרבית העסקאות (72%) היה נמוך מ-200 ש"ח; נתון זה עשוי להצביע על כך שאמצעי התשלום הנידון משמש תחליף למזומן בעסקאות רכישה של מוצרים ושירותים במגזר הקמעונאי.

סכומי התשלומים בהמחאות, לעומת זאת, עשויים להעיד כי אלה משמשות בעיקר את המגזר העסקי, בעיקר לתשלומי מסים ולתשלומים חד-פעמיים. שוויה הממוצע של עסקה בהמחאה עמד בשנת 2013 על 6,891 ש"ח. עם השנים חלה ירידה במספר העסקאות בהמחאות.

סקר ארצי מעלה כי המזומן משמש אמצעי תשלום עיקרי בסכומים שנעים בין 100 ל-200 ש"ח, אחריו באים כרטיסי האשראי, ובהמחאות ממעטים להשתמש. ממצאים נוספים מהסקר פורסמו בסקירה של מחלקת המטבע לשנת 2012³.

בשנים האחרונות חלו התפתחויות טכנולוגיות והתרחבו אפשרויות התשלום באמצעים אלקטרוניים. מחלקת המטבע עוקבת אחר ההתפתחויות בתחום אמצעי התשלום ואחר השפעתן על מגמות השימוש במזומן, והיא בוחנת את הניסיון הרלוונטי שנצבר בעולם.

הוועדה לבחינת צמצום ההון השחור והלבנת ההון באמצעות הגבלה וצמצום של השימוש במזומן ובאמצעי תשלום אחרים

על פי החלטת ממשלה מיום 17.9.2013 הוקם צוות בין-משרדי - בראשות מנכ"ל משרד ראש הממשלה, מר הראל לוקר - במטרה לצמצם את ההון השחור בישראל, להיאבק בהלבנת הון, ולהרחיב את השימוש באמצעי תשלום מתקדמים ויעילים (הצוות מוכר בשם "ועדת לוקר"). המהלך נועד בעיקר להרחיב את בסיס המס ולמצות את פוטנציאל הגבייה.

לצוות הבין-משרדי הוקמה ועדת משנה בבנק ישראל, בראשותה של מנהלת המחלקה לחשבות ולמערכות התשלומים והסליקה, ומטרתה להציג "מהלך הדרגתי להפחתת כדאיות השימוש בכסף מזומן או מבוסס נייר אחר, כולל הגבלת סחירות צ'קים, וכן הצעה בעניין הענקת תמריצים והסרת חסמים במטרה לעודד שימוש באמצעי תשלום אלקטרוניים מתקדמים".

מחלקת המטבע הייתה שותפה לדיונים הנוגעים לתחומי אחריותה, ובמידת האפשר היא נערכה לקראת התמורות שיישום ההמלצות צפוי להביא לפעילותה, לרבות צמצום אפשרי בהיקפי הביקוש למזומן.

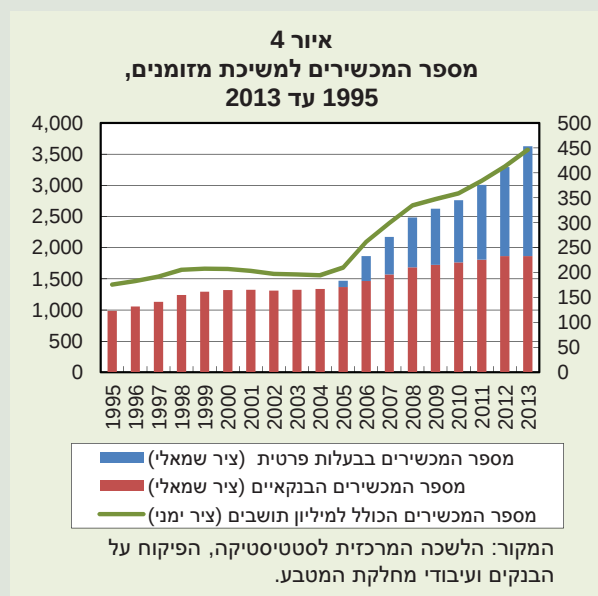
¹ Point of sale, POS.

² תשלומים בכרטיסים שהונפקו בארץ, לא כולל משיכות מזומן. התשלומים התבצעו בישראל או בחו"ל.

³ הסקר נערך ב-2012 בידי מכון "מידע שיווקי" עבור מחלקת המטבע.

תיבה 5: מכשירי הבנק האוטומטיים למשיכת מזומנים

מספרם של מכשירי הבנק האוטומטיים למשיכת מזומנים (ATM, automated teller machine) עמד בסוף 2013 על 1,867. מספר זה כולל 285 מכשירים שחברת שב"א מכרה לחברת "מודיעין אזרחי".

נוסף על אלה היו בסוף 2013 1,760 מכשירים להפצת מזומנים (cash dispenser). מכונות אלו - כולן בבעלות חברה פרטית ("כספונט") - נכנסו לשוק בשנת 2005, ורובן ממוקם מחוץ לקניונים ובפריפריה. חלק מהמכונות מוצבות בבתי עסק, ואלה מתפעלים אותן ומזינים אותן בשטרות המתגלגלים במחזוריהם, כנהוג בחו"ל. בניגוד לשטרות שהבנקים מטעינים במכשירי הבנק האוטומטיים, את השטרות שמטעינים במכשירים אלה אין חובה לבדוק, ולכן

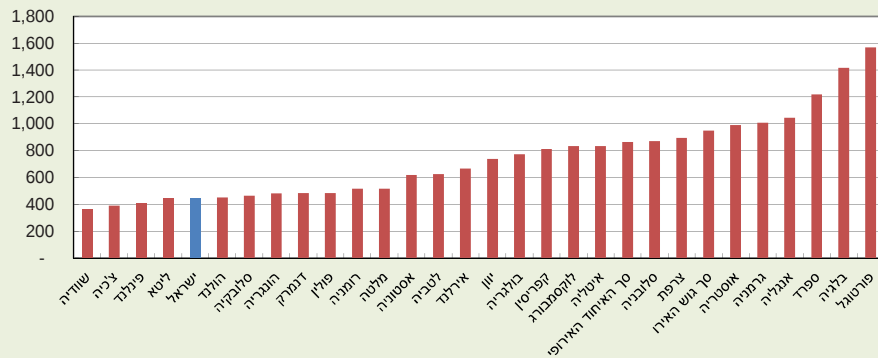
עלויות תפעולם נמוכות מעלויות התפעול של מכשירי הבנק האוטומטיים. עמלת המשיכה הנגבית במכשירי ההפצה אינה כפופה לפיקוח ולכן היא גבוהה יחסית. זוהי אחת הסיבות לכך שעל אף מספרם הגדול היקף המשיכות והתנועות בהם זניח יחסית להיקפן במכשירי הבנק האוטומטיים. סיבה נוספת נעוצה בכך שבתי העסק מגבילים את סכום המשיכה המקסימלי לכמה מאות ש"ח, בשעה שהמשיכות ממכשירי הבנק האוטומטיים מוגבלות בהתאם לסוג הכרטיס של הלקוח.

בשנים האחרונות התווספו חלופות אחרות למשיכת מזומנים באמצעות כרטיסי חיוב - מאות נקודות ברשתות השיווק ובתחנות הדלק. בחלקן מחייבים מיידית את חשבון הבנק, ובאחרות הסליקה נדחית למועד החיוב של כרטיס החיוב.

מספר המכשירים למיליון תושבים בארץ עדיין נמוך בהשוואה לנתון המקביל במדינות האיחוד האירופי: בשנת 2013 הוא עמד על 446 (כולל מכשירי הבנק האוטומטיים והמכשירים הפרטיים להפצת מזומנים), בשעה שבאיחוד האירופי הוא עמד על 864 ב-2012. מספרם במדינות הנסקרות נע בתום 2012 בין 359 למיליון בשוודיה ל-1,569 למיליון בפורטוגל¹.

¹ Statistical Data Warehouse, ECB

איור 5
מספר המכשירים למשיכת מזומנים למיליון תושבים, השוואה למדינות החברות באיחוד האירופי¹

¹הנתונים על ישראל נכונים לתום 2013, ושאר הנתונים - לתום 2012.
המקור: לנתונים על ישראל - הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, הפיקוח על הבנקים ועיבודי מחלקת המטבע.
שאר הנתונים - Statistical Data Warehouse, European Central Bank.

על זמינותם הנמוכה של המכשירים בישראל מעידה גם העובדה שהציבור מחזיק בידיו - ולא בחשבונות העו"ש - כמות גבוהה יחסית של מזומן. בשנת 2013 היווה המזומן שבידי הציבור 35% מסך אמצעי התשלום (M1), בשעה שהנתון המקביל בגוש האירו עמד ב-2012 על 16.5% בלבד.

בשנת 2013 נמשכה מגמת הגידול של סכום המשיכה הממוצע ממכשירי הבנק האוטומטיים: הוא עלה ב-5% והגיע ל-685 ש"ח (הגידול השנתי הממוצע בעשור האחרון עמד על 7%). הסבר אפשרי לכך קשור ברפורמה שנערכה בעמלות התאגידים הבנקאיים ונכנסה לתוקף ביולי 2008. ייתכן שבעקבות הרפורמה גברה מודעות הציבור לעמלת המשיכה בגין פעולה ישירה והוא החל לחסוך במספר המשיכות. תמיכה להשערה זו ניתן למצוא בעובדה ששיעורי הגידול של מספר המשיכות קטנים מאלה של שוין הכספי הכולל.

איור 6
מספר המשיכות ממכשירי הבנק האוטומטיים והשווי הממוצע של משיכה, 2006 עד 2013

המקור: הפיקוח על הבנקים, עיבודי מחלקת המטבע.

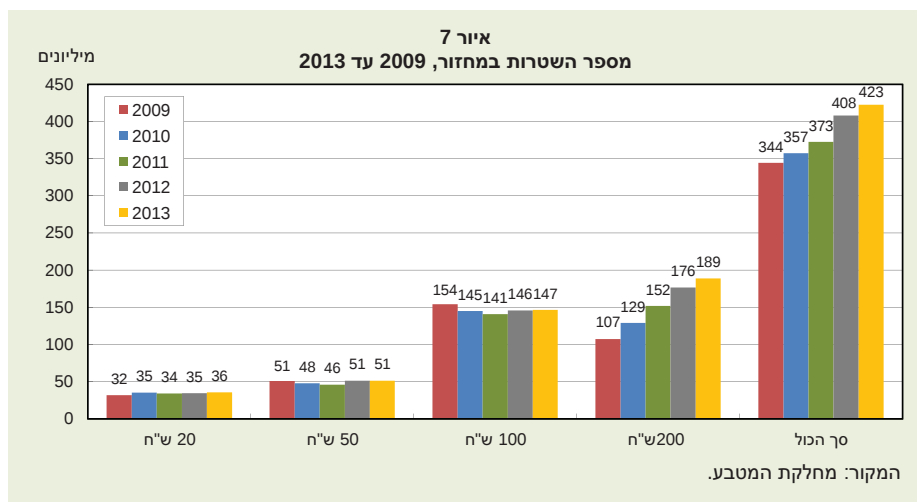
סכום המשיכות המצטבר לתושב עמד בשנת 2013 על כ-9,687 ש"ח, ומספרן לתושב עמד על 14, בדומה לשנת 2012.

בשנים האחרונות נוספו על המכשירים למשיכת מזומנים גם מכשירים להפקדתם, במטרה לייעל את השירות ללקוח ולהוזיל לבנקים את עלויות הטיפול במזומנים בסניפים.

2. מחזור השטרות

א. ערך השטרות במחזור ומספרם

ערכו של מחזור השטרות הסתכם השנה ב-55.7 מיליארדי ש"ח, ונתון זה משקף גידול של כ-5% יחסית ל-2012 (53.1 מיליארדים). מספר השטרות במחזור עלה מ-408 מיליונים ב-2012 ל-423 מיליונים בשנה הנסקרת, גידול של 4%. הפער בין שיעור הגידול בערכו של מחזור השטרות לבין שיעור הגידול במספר השטרות במחזור נוצר בשנים האחרונות; מסביר אותו הגידול המשמעותי שחל במספר השטרות של 200 ש"ח במחזור (כ-7% בשנת 2013), כתוצאה משילובם הנרחב במכשירי המשיכה האוטומטיים.

לוח 3: ערכו של מחזור השטרות לפי ערכים, 2006 עד 2013 (סופי שנים, מיליוני ש"ח)

2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	
716	693	683	709	637	612	505	471	20 ש"ח
2,567	2,556	2,288	2,397	2,535	2,298	2,370	2,320	50 ש"ח
14,652	14,571	14,090	14,486	15,425	13,998	13,098	12,704	100 ש"ח
37,798	35,291	30,356	25,773	21,485	16,132	11,748	8,833	200 ש"ח
55,732	53,112	47,417	43,365	40,082	33,040	27,721	24,328	סך הכול

המקור: מחלקת המטבע.

ב. הרכבו של מחזור השטרות לפי ערכים

הרכבו של מחזור השטרות מושפע במידה רבה מתמהיל השטרות במכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים: שווין הכולל של המשיכות מהמכשירים ב-2013 עמד על 36% משווין הכולל של המשיכות מהתאגידים הבנקאיים (היתר נמשך בדלפקי הסניפים).

תמהיל השטרות במכשירים האוטומטיים מושפע מהצורך לאזן בין שיקולים של איכות השירות לשיקולים של יעילות תפעולית. התמהיל צריך להתאים למאפייני המשיכות של הלקוחות ולכלול די שטרות מכל עריך. אולם ריבוי שטרות בערכים נמוכים עלול להוביל להתרופפות תכופה של המכשירים ועל כן להצריך מילוי תכופ במטרה לשמור על רציפות השירות. דבר זה מצדו מגדיל את עלויות התפעול הכרוכות בשינוע השטרות ובטיפול במכשירים האוטומטיים.

סקר שמחלקת המטבע ערכה ב-2012 מצא כי קיים פער בין התמהיל המצוי והרצוי של השטרות במחזור, ובפרט בתמהיל שבמכשירי המשיכה האוטומטיים. לנוכח ממצאי הסקר והשלכותיהם בנק ישראל בוחן אפשרויות לתת מענה לסוגיה זו.

בשנת 2013 נמשך הגידול בחלק שהשטרות בעריך של 200 ש"ח מהווים במחזור, הודות לשילובם הנרחב במכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים. משנת 2011 חלקם במחזור גדול מחלקם של כל שאר הערכים, ובתום 2013 הם היוו 45% ממנו; זאת בשעה שהשטרות של 100 ש"ח היוו 35%, השטרות של 50 ש"ח - 12%, והשטרות של 20 ש"ח - 8% בלבד.

מגמת הגידול במספר השטרות של 200 ש"ח החלה במחצית השנייה של 2006, כאשר שילבו אותם לראשונה בחלק מהמכשירים האוטומטיים של התאגידים הבנקאיים מהשיקולים הנזכרים לעיל. שילובם במכשירים השפיע מייד על הרכב השטרות במחזור: מראשית 2006 עד תום 2013 גדל שיעורם של שטרות אלה במחזור ב-28 נקודות אחוז. עיקר הגידול בא על חשבון השטרות בעריך 100 ש"ח, היות ששיעורם פחת באותה תקופה ב-18 נקודות אחוז. גם שיעור השטרות של 50 ש"ח במחזור פחת - ב-8 נקודות אחוז. שיעור השטרות של 20 ש"ח נותר נמוך משיעורם של כל שאר הערכים, ככל הנראה משום שהם נמצאים רק במשורה במכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים של מעט בנקים.

בהרכב העריכים של מחזור השטרות ניתן לראות מגמה מתמשכת של שינוי: משקלותריהם של השטרות בעריכים של 50 ו-100 ש"ח מתמעטים והולכים, ומשקל העריך של 200 ש"ח גדל והולך בד בבד עם העלייה בקצב שילובו במכשירים האוטומטיים.

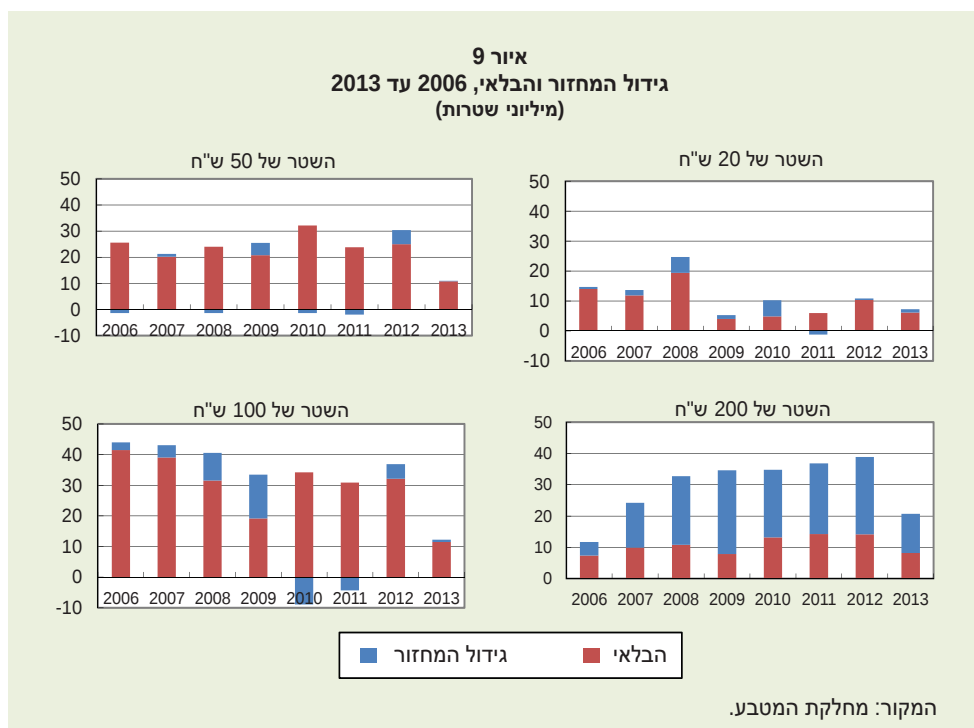
מהדיווחים שמרכזי המזומנים מוסרים למחלקת המטבע עולה כי השטרות של 20 ש"ח נוטים לשהות במחזור יותר מכל יתר העריכים בטרם מפקידים אותם במרכזי המזומנים (16 חודשים), וכי אין ממחזרים אותם בשל איכותם הירודה בעת ההפקדה. את התופעה מסבירה בין היתר שכיחותם הנמוכה של שטרות אלה במכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים. יתר על כן, תופעה זו אופיינית לשטר בעריך הנמוך ביותר בסולם העריכים, היות שבעלי העסקים נוטים לשמור אותו בקופותיהם, במקום להפקידו בבנקים, כי הם זקוקים לו למתן עודף.

גם השטרות של 200 ש"ח נוטים, בממוצע, לשהות במחזור פרק זמן ממושך (12 חודשים), הואיל ובשל שווים הגבוה הם משמשים גם כאמצעי להחזקת שווי מזומן.

ג. צריכת השטרות

צריכת השטרות בשנת 2013 הסתכמה ב-51.1 מיליוני שטרות.

לצריכת השטרות שני רכיבים. האחד הוא הגידול במחזור: זהו ההפרש בין המשיכות להפקדות והוא מגדיר את הביקוש. בשנה הנסקרת גדל מחזור השטרות ב-14.7 מיליוני שטרות, והוא נמוך מהגידול ב-2012 - 35.4 מיליוני שטרות. בשנה זו חל גידול בכל ערכי השטרות, אך עיקרו (85%) חל בעריך של 200 ש"ח.

המרכיב השני - והעיקרי - בצריכת השטרות הוא הבלאי: אלה הם שטרות בלתי ראויים לשימוש חוזר; בנק ישראל גורס אותם בתהליך הספירה והמיון ומנפיק במקומם שטרות חדשים. ב-2013 הסתכם הבלאי ב-36.5 מיליון שטרות, שהם 71% מסך הצריכה.

לוח 4: צריכת השטרות, הבלאי וגידול המחזור, 2006 עד 2013 (מיליוני שטרות)

הערך	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	
סה"כ	88.5	81.1	85.7	51.8	84.4	75.0	81.5	36.5	הבלאי
	6.1	21.1	34.9	47.0	16.6	15.0	35.4	14.7	גידול המחזור
	94.6	102.2	120.6	98.8	101.1	89.9	116.9	51.1	סך הצריכה
20 ש"ח	14.0	11.9	19.4	4.0	4.9	6.0	10.3	6.1	הבלאי
	0.7	1.8	5.3	1.3	5.4	-1.2	0.5	1.1	גידול המחזור
	14.7	13.7	24.7	5.3	10.3	4.8	10.9	7.2	סך הצריכה
50 ש"ח	25.6	20.2	24.0	20.7	32.1	23.8	25.0	10.7	הבלאי
	-1.4	1.0	-1.4	4.7	-1.4	-2.0	5.4	0.2	גידול המחזור
	24.2	21.2	22.6	25.4	30.7	21.8	30.3	10.9	סך הצריכה
100 ש"ח	41.5	39.1	31.6	19.2	34.2	30.9	32.1	11.5	הבלאי
	2.5	4.0	9.0	14.3	-8.9	-4.3	4.8	0.8	גידול המחזור
	44.0	43.1	40.6	33.5	25.3	26.5	36.9	12.3	סך הצריכה
200 ש"ח	7.4	9.9	10.8	7.8	13.2	14.3	14.1	8.2	הבלאי
	4.3	14.3	21.9	26.8	21.6	22.5	24.7	12.5	גידול המחזור
	11.7	24.2	32.7	34.6	34.8	36.8	38.8	20.7	סך הצריכה

המקור: מחלקת המטבע.

אורך החיים של השטרות במחזור ואיכותם

כמה גורמים משפיעים על איכות השטרות שבמחזור:

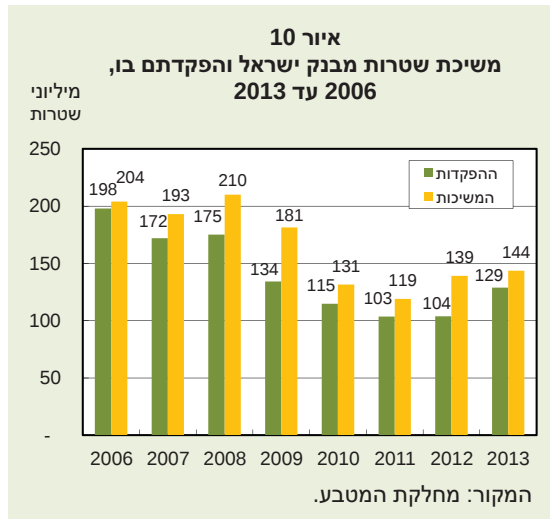
1. **גובהו של הערך הנקוב** - קיים מתאם בין גובהו של הערך הנקוב של השטר לאופי השימוש בו ולהתייחסות הציבור אליו. היחס לשטר משתפר ככל שערכו עולה. לפיכך השטרות מהערכים הגבוהים נוטים להאריך ימים ואיכותם במחזור טובה יותר.

2. **המיון** - ככל שהתאגידים הבנקאיים ובנק ישראל עורכים לשטרות המופקדים אצלם מיון קפדני יותר, כך גדל שיעור הגריסה ומתקצר אורך חייהם של השטרות.

3. **היצע השטרות** - השטרות בערכים הנמוכים בדרך כלל בלויים יותר, משום שהם ממשיכים לשהות במחזור גם כשאיותם כבר אינה ראויה. הסיבה לכך נעוצה בפער שבין הביקוש להיצע: כאמור, יש ביקוש לשטרות בערכים הנמוכים, היות שהם משמשים לתשלום ולמתן עודף; אולם ההיצע שלהם נמוך, בין השאר בשל כמות מוגבלת במכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים. לכן הציבור אינו מפקיד אותם באותה תדירות שבה הוא מפקיד את השטרות מהערכים האחרים, והם ממשיכים להתגלגל במחזור עוד ועוד.

כדי להעלות את איכות השטרות שבמחזור ולהאריך את חייהם - וכך לחסוך בעלויות ההנפקה - הגדירה מחלקת המטבע תקן איכות מספרי, ומרכזי המזומנים פועלים על פיו. כמו כן מחלקת המטבע פועלת דרך קבע לשיפור המצע שעליו מדפיסים את השטרות. בסדרה החדשה יודפסו כל העריכים על מצעים משודרגים ואיכותיים.

ד. משיכת שטרות מבנק ישראל והפקדתם בו

הגידול במחזור בשנת 2013 היה מתון מאשר בשנים האחרונות, כתוצאה משינויים בשני רכיביו: **היקף ההפקדות** גדל בשנת 2013 באופן משמעותי - 24%; את הדבר מסביר בין היתר גידול משמעותי בהיקף ההפקדות שהתקבלו מהרשות הפלסטינית. והגידול **בהיקף המשיכות** ירד ל-3%, מ-17% בשנת 2012.

השנה הופקדו בבנק ישראל 129 מיליוני שטרות, ונמשכו ממנו 144 מיליונים.

לוח 5: משיכת שטרות מבנק ישראל והפקדתם בו לפי עריכים, 2006 עד 2013 (מיליוני שטרות)

העריך	ההפקדות								המשיכות							
	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006
20 ש"ח	19	13	9	5	12	22	16	17	19	13	9	5	12	28	18	19
50 ש"ח	30	28	30	37	37	48	44	110	52	45	46	42	35	28	33	30
100 ש"ח	46	39	40	48	58	78	89	53	112	92	87	72	39	36	43	47
200 ש"ח	33	24	24	25	27	27	23	18	21	38	49	54	46	47	49	46
סך הכול	129	104	103	115	134	175	172	198	204	193	181	131	119	139	144	129

המקור: מחלקת המטבע.

3. מחזור המעות

א. ערך המעות שבמחזור ומספרן

ערכו של מחזור המעות היווה בשנה הנסקרת 3% מערכו הכולל של המחזור. מחזור המעות התאפיין בעשור האחרון בגידול מתון, ומגמה זו נמשכה ב-2013. בהשוואה ל-2012 עמד שיעור הגידול בערכו של מחזור המעות על 9%, ושיעור הגידול במספרן במחזור עמד על 7%. בסוף 2013 הסתכם ערכו של מחזור המעות ב-1,795 מיליוני ש"ח, ומספרן במחזור הגיע ל-1,996 מיליונים.

את הגידול הגבוה במספר המעות במחזור מסביר בעיקר הגידול במספר המעות בערך 10 אג'. מעות אלה מהוות 60% ממספר המעות במחזור, והן משמשות בעיקר למתן עודף בקווים העירוניים של התחבורה הציבורית. מאחר שבינואר 2012 עלה תעריף הנסיעה בקווים העירוניים מ-6.4 ש"ח ל-6.6 ש"ח, מספר המעות הנחוץ למתן עודף הגיע ל-4 - שיא של כמה שנים. הדבר בא לידי ביטוי בגידול חריג בצריכת המעה של 10 אג'. כתוצאה מכך עלו הוצאות ההנפקה שלה, ואלה התרחבו ביתר שאת עקב שיעור האובדן הגבוה המאפיין אותה. רק בינואר 2014 עודכן תעריף התחבורה הציבורית ל-6.9 ש"ח, צריכת המעה הצטמצמה בהתאם.

בערך 1 ש"ח מרבים להשתמש במכונות הממכר, וב-2013 הוא היווה 23% מכלל המחזור. העריך 2 ש"ח הונפק לראשונה ב-9.12.2007, והוא מהווה כ-3% מכלל המחזור. חלקם של העריכים 5 ש"ח ו-10 ש"ח עמד על כ-4% ו-3%, בהתאמה.

הממוצע המשוקלל של שווי המעה במחזור עמד על 0.9 ש"ח, בשל משקלו הרב של העריך 10 אג'. הממוצע המשוקלל עלה מעט בשנים האחרונות, בעקבות עלייה מסוימת בחלקם של עריכי המעות הגבוהים (הממוצע המשוקלל בשנת 2002 עמד על 0.71 אג' בלבד).

חלק בלתי מבוטל מצריכת המעות נוצר כתוצאה מכך שהציבור מאבד מעות בעריך נמוך עקב חוסר תשומת לב, וכן מכך שהציבור אוגר מעות במכלים ומותיר אותן ללא שימוש. מכאן שהצריכה בפועל למעשה קטנה מזו הרשומה. אובדן מעות הוא תופעה טבעית, והוא קיים בכל המדינות. הוא נובע מכך שהמעות משמשות באופן שוטף כאמצעי תשלום בעל ערך נמוך. היקפו עומד ביחס הפוך לשווי המעה, שכן הבעלים מיטיב לשמור עליה ככל ששוויה עולה. אובדן המעות גורם לגידול מיותר בהוצאות ההנפקה של מעות. בנק ישראל קורא לציבור לשמור היטב על כל סוגי המעות וכן להחזיר את המעות שהוא מחזיק ללא שימוש ולקבל את תמורתן בשטרות.

לוח 6: ערך המעות שבמחזור לפי עריכים, 2006 עד 2013 (מיליוני ש"ח)

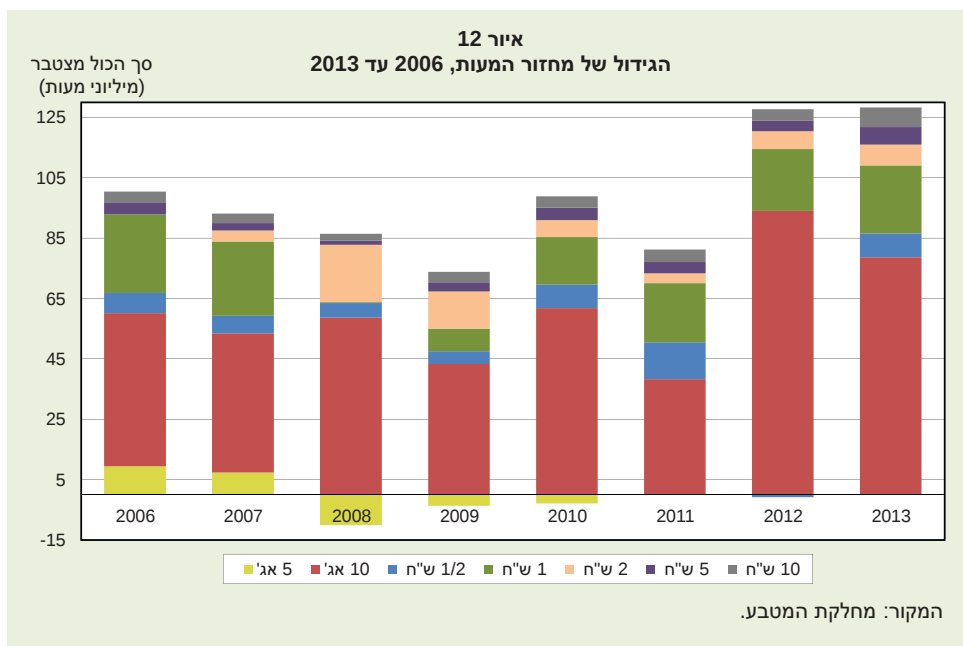
2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	
				10	10	11	10	5 אג'
120	112	102	99	92	88	82	78	10 אג'
74	70	71	65	61	59	56	53	1/2 ש"ח
455	432	411	392	376	369	368	344	1 ש"ח
114	100	88	81	70	45	7	-	2 ש"ח
365	336	319	300	280	265	258	245	5 ש"ח
669	604	566	524	486	452	429	398	10 ש"ח
1,795	1,653	1,557	1,461	1,375	1,287	1,212	1,128	סך הכול

המקור: מחלקת המטבע.

לוח 7: מספר המעות שבמחזור לפי עריכים, 2006 עד 2013 (מיליוני מעות)

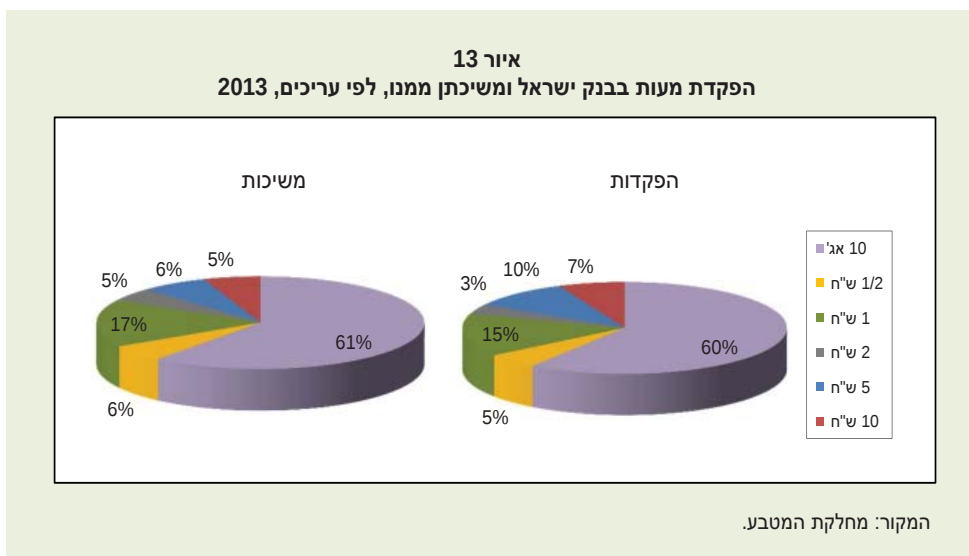
2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	
				202	206	216	209	5 אג'
1,196	1,117	1,023	985	923	880	821	775	10 אג'
148	141	141	129	121	117	112	107	1/2 ש"ח
455	432	411	392	376	369	368	344	1 ש"ח
57	50	44	41	35	23	4		2 ש"ח
73	67	64	60	56	53	52	49	5 ש"ח
67	60	57	52	49	45	43	40	10 ש"ח
1,996	1,867	1,740	1,659	1,763	1,693	1,616	1,523	סך הכול

המקור: מחלקת המטבע.

ב. משיכת מעות מבנק ישראל והפקדתן בו

בשנת 2013 הופקדו בבנק ישראל 78 מיליוני מעות, ונמשכו ממנו 206 מיליונים. ההפרש בין המשיכות להפקדות שווה לגידול במחזור. העריכים הדומיננטיים בהפקדות ובמשיכות הם 1 ש"ח ו-10 אג'.

לוח 8: משיכת מעות מבנק ישראל והפקדתן בו, 2006 עד 2013 (מיליוני מעות)

הערך	ההפקדות								המשיכות							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
5 אג'	5	5	10	4	3				14	13	0	0	0			
10 אג'	50	51	50	48	49	58	55	46	101	97	108	92	111	96	149	125
1/2 ש"ח	9	10	9	9	8	12	11	4	16	16	13	13	15	25	10	12
1 ש"ח	34	35	31	22	15	20	16	12	60	60	31	29	31	39	37	34
2 ש"ח	0	0	1	2	5	5	4	3	0	4	20	15	11	9	10	10
5 ש"ח	9	10	9	7	6	7	5	8	13	13	11	10	10	11	8	14
10 ש"ח	7	6	7	4	5	5	3	5	11	10	9	8	9	9	7	12
סך הכול	115	119	116	97	91	108	94	78	215	212	193	167	187	189	221	206

המקור: מחלקת המטבע.

ד. השינויים בשטרות ובמעות שבמחזור

בשנת 2013 לא חלו שינויים במאפייני השטרות והמעות שבמחזור.

ה. זיוף שטרות ומעות

על פי החוק, כאמור, רק משטרת ישראל מופקדת על ההתמודדות עם זיוף מטבע. בנק ישראל פועל בתחום זה בתיאום עם המשטרה ועם גופים נוספים.

1. פעולות למניעת זיופים ואיתור כסף מזויף

בכלל מדינה, גם בישראל נעשים ניסיונות לזיוף המטבע. שיעור השטרות המזויפים שנתגלו בסך השטרות במחזור עמד בשנת 2013 על 0.0021%, וזהו שיעור נמוך בהשוואה לנתון המקביל בגוש האירו - 0.0034%. שיעור המעות המזויפות שנתגלו בסך המעות במחזור עמד בשנת 2013 על 0.01%. כצפוי, גם ב-2013 נתגלו מרבית הזיופים בעריכים הגבוהים: בשטרות - בעריכים של 100 ו-200 ש"ח, ובמעות - בעריכים של 5 ו-10 ש"ח.

בשלוש השנים האחרונות חל שיפור ניכר בנתונים על תופעת הזיוף הודות ליישום המדיניות החדשה לתפעול מזומנים. בהתאם למדיניות הצטיידו התאגידים הבנקאיים במכונות משוכללות לספירה ומיון שבנק ישראל אישר כי הן מסוגלות לזהות מזויפים. התאגידים הבנקאיים נדרשים לבדוק את המעות והשטרות לשם גילוי מזויפים עוד בטרם הוצאתם למחזור, בכלל זה השטרות שהם מטעינים במכשירים האוטומטיים למשיכת מזומנים. בעקבות שכלול הבדיקות גדל היקפו של גילוי הזיופים בתהליך המיון והספירה שהתאגידים הבנקאיים עורכים. בנק ישראל מצדו גם כן בודק בקפידה, בתהליך הספירה והמיון, את כל השטרות והמעות שהתאגידים הבנקאיים והציבור מפקידים אצלו.

נוסף על הגידול בהיקפו של גילוי המזויפים בתאגידים הבנקאיים קיימת עדות נוספת לניקוי המחזור מזויפים, והיא מגיעה מהיחידה לפניות הציבור בפקוח על הבנקים: היחידה אינה מקבלת עוד תלונות על שטרות מזויפים שנמשכו מהמכשירים האוטומטיים שבבעלות הבנקים, שכן אלה חייבים כאמור לבדוק את השטרות במכונות המשוכללות בטרם הטענתם.

כל מזומן החשוד כמזויף מועבר לטיפול של משטרת ישראל, היות שעל פי חוק העונשין היא הגוף המופקד על המאבק בתופעת הזיוף.

על פי הוראות חוק העונשין לעניין זה:

עובד מדינה, עובד בנק ישראל או עובד בנק המקבל שטר או מטבע שיש לו יסוד סביר להניח כי הוא מזויף חייב - על פי חוק העונשין, התשל"ז-1977 (פרק י"ב, סעיף 484) - למסור אותו מייד למשטרה לשם חקירה. (לכידת העבריינים המזויפים ומפיצים כסף מזויף היא מתפקידי המשטרה על פי חוק).

בחוק העונשין, התשל"ז-1977, פרק י"ב, נקבעה הענישה בגין זיוף כסף, חיקוי כסף, החזקת חומר לזיוף כסף והנפקת כסף שלא כדין. העונש יכול להגיע עד שבע שנות מאסר, בהתאם לעבירה.

במסגרת מאבקו של בנק ישראל בזיופי המטבע פועלת מחלקת המטבע בכמה מישורים:

- הפורום המקצועי בנושא זיופים: פורום זה כולל - נוסף על נציגי מחלקת המטבע של בנק ישראל - נציגים של משטרת ישראל, של התאגידים הבנקאיים ושל איגוד הבנקים. מטרתו להגביר את התיאום ושיתוף הידע בין כל הגורמים הרלוונטיים.
- המדיניות לתפעול המזומנים: התאגידים הבנקאיים נדרשו לנקוט פעולות שימנעו מחזור של מעות ושטרות מזויפים, ובכלל זה הם נדרשו - כאמור - לרכוש מכונות ספירה ומיון שמזהות מזויפים.
- סימני ביטחון: כחלק מההיערכות להנפקת סדרת השטרות החדשה פועלת מחלקת המטבע לשדרוג סימני הביטחון המשולבים בשטרות. הסימנים נבחרים בהתחשב בכמה גורמים: עד כמה קשה לזייפם, עד כמה נוח לציבור הרחב לזהותם, מהי עלות ההנפקה, מהו אורך חייו של הסימן וכיצד הוא משפיע על אורך החיים של השטר, והאם המנגנונים במכונות הממכר ופריטת השטרות מסוגלים לזהות את השטר ללא הפרעות.
- סימני הביטחון בשטרות נחלקים לסימני ביטחון לציבור הרחב, לסימני ביטחון לשימושם של קופאים - היינו סימנים שניתן לזהות באמצעות מכשור מתאים - ולסימני ביטחון שקוראות מכונות המיון והספירה בתאגידים הבנקאיים ובבנק ישראל.
- מודעות הציבור: מאחר שהציבור ממלא תפקיד חשוב במניעת הפצתו של כסף מזויף, מחלקת המטבע פועלת להעלאת המודעות של הציבור לסימני הביטחון. לשם כך שדרג בנק ישראל את המידע הרלוונטי המופיע באתר האינטרנט שלו ופרסם עלונים המתארים את הסימנים העיקריים שבאמצעותם ניתן לזהות שטר מזויף. ניתן לקבל עלונים אלו באמצעות פנייה למחלקת המטבע. מידע על סימני הביטחון מובא גם באתר האינטרנט של בנק ישראל בכתובת www.currency/he/boi.org.il.

על הציבור לגלות ערנות ולבדוק את השטרות והמעות שהוא מקבל על פי סימני הביטחון, שכן ברור כי שטר מזויף לא יוחלף, וההפסד - כולו של המחזיק בו. כאשר שטר חשוד כמזויף יש למסור אותו למשטרה.

2. כיצד נוהה שטר אותנטי מסדרה ב' של השקל החדש?

The diagram shows the front and back of a 100 Sheqel banknote. Four numbered lines point to specific security features:

- 1**: Points to the front of the note, near the top right corner.
- 2**: Points to the front of the note, near the top left corner.
- 3**: Points to the front of the note, near the bottom left corner.
- 4**: Points to the back of the note, near the bottom left corner.

Below the diagram, four numbered boxes describe the features:

- 1** שני משולשים משני צידי השטר מתלכדים למגן דוד מדויק, בהצגת השטר מול האור. בשטר מזויף נראים אי דיוקים.
- 2** דיוקן מדויק של הדמות משתקף בהצגת השטר מול האור, ולידו עיגול זעיר והאות הראשונה של בעל הדיוקן. בשטר מזויף אין השתקפות, או שהיא משובשת.
- 3** משולש המורכב מ-10 מרובעים המשנים את צבעם כשמענענים השטר. בשטר מזויף המרובעים אינם משנים צבע.
- 4** בהצגת השטר בזוויות שונות מבחינים בספרות גדולות המציירות את ערך השטר בדיו שקוף, שמתגלה ונעלם חליפות. בשטר מזויף הספרות אינן נעלמות.

ס י מ נ י ב י ט ח ו ן א ל ו ק י י מ י ם ב כ ל ה ש ט ר ו ת

מידע על סימני הביטחון מובא גם באתר האינטרנט של בנק ישראל בכתובת:

<http://www.boi.org.il/he/Currency/BanknoteSecurityFeatures/Pages/default.aspx>

תיבה 6 : הנחיות בדבר שימוש בתצלומי מעות או שטרות או בתואמי שטרות

1. דברים כלליים

- (א) ההנחיות המפורטות להלן נועדו למנוע הטעיית הציבור, לשמור על כבוד המטבע ולשמור על זכויות היוצרים של בנק ישראל.
- (ב) מעה או שטר לעניין הנחיות אלה משמעם מעה או שטר כסף שהיה או שהוא הילך חוקי בישראל.
- (ג) צילום מעה או שטר לעניין הנחיות אלה משמעם רפרודוקציה של מעה או שטר או חיקוי שלו בצילום, בהדפסה או בכל דרך אחרת.
- (ד) תואם מעה או שטר כסף לעניין הנחיות אלה משמעם פריט הדומה בעיצובו, באופן כללי, למעה או לשטר כסף - למשל בהצגת דמות באופן דומה למקובל בשטר כסף או בציון שווי כספי כגון "10 שקלים חדשים".
- (ה) נוסף על האמור לעיל ולהלן, אין לעשות כל מעשה שעלול לגרום לביזוי מעה או שטר - באמצעות צילום מעה או שטר או בכל דרך אחרת.

2. הנחיות

- (א) הפצת תצלום של מעה או שטר כקופון, תלוש הנחה וכיו"ב - אסורה.
- (ב) מותר להפיץ קופון, תלוש הנחה וכיו"ב שהוא תואם מעה או שטר כסף, בתנאי שמידות הקופון או התלוש גדולות או קטנות ממידות המעה או שטר הכסף ב-30 אחוזים לפחות.
- (ג) מותר להשתמש בתצלום של מעה או שטר כחלק מעיצוב או כחלק מפרסומת, ובלבד שמתקיימים כל התנאים הבאים:
- 1) מידות התצלום של המעה או השטר יהיו גדולות או קטנות ב-30 אחוזים לפחות ממידות מעה או שטר כסף אמיתי.
- 2) אין לצלם או להדפיס מעה או שטר משני צדדיו של תצלום אחד.
- 3) אין לשנות אלמנטים בעיצוב מעה או שטר ואין להוסיף לתצלום אלמנטים, למעט טקסט למטרות פרסומת.
- 4) צילום של מעה או שטר יכול להיות בשחור-לבן או בצבעים, אולם בתצלום צבעוני על הצבעים להיות זהים לצבעי המעה או השטר האמיתי.
- (ד) מותר להציג תצלום של מעה או שטר בקטלוג, ספר, עבודת מחקר וכד', בתנאי שיצוין בהם שזכויות היוצרים שמורות לבנק ישראל, ותוך קיום כל התנאים המפורטים בסעיף 2 (ג), (בשינוי אחד - בסעיף ג' 3 יש להשמיט את המילים "למעט טקסט למטרות פרסומת").

המידע מופיע גם באתר האינטרנט של בנק ישראל בכתובת www.boi.org.il/he/currency

תיבה 7: כללי בנק ישראל לגבי מטבע פגום

דברי הסבר לכללים:

סעיף 45 (ו) לחוק בנק ישראל, התש"ע-2010, הסמיך את הנגיד לקבוע "הוראות בדבר הוצאתו מן המחזור של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד, ובדבר החלפתו של מטבע כאמור לפי תנאים שיקבע בכללים; כללים בעניין עמלה שיגבה הבנק בשל ההחלפה ייקבעו באישור ועדת הכספים של הכנסת".

לפיכך, ביולי 2010 נכנסו לתוקף הוראות חדשות - כללי בנק ישראל (הוצאה מן המחזור או החלפה של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התש"ע-2010; הן החליפו את תקנות בנק ישראל (החלפת מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התשט"ו-1955, אשר נקבעו בהתאם לסעיף 34 לחוק בנק ישראל התשי"ד-1954.

הכללים החדשים הותאמו לימים אלו, ובסכומים המגיעים עד 1,500 ש"ח הם מאפשרים להמציא מטבע פגום ומטבע שנשמד באמצעות הדואר, ולהעביר את הזיכוי בגינו ישירות לחשבון הלקוח. כמו כן הכללים מחדדים נושאים שהבנק נתקל בהם במרוצת השנים ואשר דרשו הסדרה בחקיקת המשנה, למשל הגדרת המונח "אגב שימוש", התאמת טופס הבקשה להחלפת מטבע ומתן אפשרות להחליף מטבע שנשמד בתאונה גם על פי ראיות בלבד ולא רק על פי שרידי מטבע.

הכללים אינם קובעים עמלה בגין ההחלפה של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד.

ניתן להחליף מטבע פגום, ללא עמלה, בקופות בנק ישראל בירושלים, ברח' קפלן 2, בימים א'-ה' בשעות 08:00-13:00, או לשלוח אותו בדואר רשום לבנק ישראל, מחלקת המטבע, מדור הקופות, ת"ד 780, ירושלים 91007.

לבירורים בעניין החלפת מטבע פגום ניתן לפנות למדור הקופות במחלקת המטבע, בטלפון 02-6552847.

כללי בנק ישראל (הוצאה מן המחזור או החלפה של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התש"ע-2010

בתוקף סמכותו לפי סעיף 45(ו) לחוק בנק ישראל, התש"ע-2010¹ (להלן - החוק), הנגיד קבע כללים אלה:

1. בכללים אלה "אגב שימוש" - שלא מפעולה מכוונת או מתוך רשלנות חמורה.
2. מטבע שנפגם אגב שימוש והוא שלם בגדלו, יחליפנו הבנק בהילך חוקי שווה ערך.
3. מטבע שנפגם אגב שימוש והומצא לבנק למעלה מחציו, בחתיכה אחת או במספר חתיכות, יחליפנו הבנק בהילך חוקי שווה ערך, ובלבד שהוכח להנחת דעתו של הבנק, שהחתיכות שהומצאו הן חלקים מאותו מטבע.

¹ ס"ח התש"ע, עמ' 452.

4. (א) מטבע שנפגם אגב שימוש והומצא לבנק חציו, בחתיכה אחת או במספר חתיכות, יחליפנו הבנק בהילך חוקי שווה ערך, כתום שנה מיום שהומצא לו המטבע, ובלבד שהתקיימו שני אלה:

- (1) הוכח להנחת דעתו של הבנק, שהחתיכות שהומצאו הן חלקים מאותו מטבע;
 - (2) חציו השני של המטבע לא הומצא לבנק בתוך השנה האמורה.
- (ב) לא יחליף הבנק חצי מטבע שהומצא לו לאחר שהחליפו כאמור בסעיף קטן (א); הבנק רשאי לתפוס חצי מטבע כאמור ולהוציאו מן המחזור.
5. (א) מטבע שנפגם אגב שימוש והומצא לבנק פחות מחציו, רשאי הבנק לתפוס ולהוציאו מן המחזור.

(ב) מטבע שנפגם אגב שימוש, הומצא לבנק חציו לפחות, והודיע הבנק למבקש כי לא יחליפו, רשאי הבנק לתפוס ולהוציאו מן המחזור לאחר תשעים ימים ממועד ההודעה, אלא אם כן פנה המבקש בתקופה האמורה לבנק בכתב וביקש לקבל את המטבע בחזרה לחזקתו. (ג) התקבלה פנייה כאמור בסעיף קטן (ב), ישלח הבנק את המטבע בדואר רשום למענו של המבקש; אישור הדואר בדבר קבלת דבר דואר למשלוח בדואר רשום יהיה ראיה מכרעת למשלוח כאמור.

6. הבנק רשאי להחליף מטבע שנשמד בהילך חוקי שווה ערך, ובלבד שהוכח להנחת דעתו, כי התקיימו שני אלה:

(א) המטבע נשמד בתאונה;

(ב) הומצאו לבנק שרידי המטבע, והבנק שוכנע שיתרת המטבע נשמדה כליל, או שהומצאו לבנק ראיות אחרות שלפיהן הוא שוכנע כי המטבע נשמד כליל.

7. (א) המבקש להחליף מטבע פגום או מטבע שנשמד יפעל באחת משתי דרכים אלה:

- (1) יגיש בקופת הבנק בירושלים בקשה לפי הטופס שבתוספת, ויצרף לה את המטבע הפגום או את שרידי המטבע שנשמד או ראיות אחרות המעידות כי המטבע נשמד כליל;
- (2) ישלח בקשה לבנק לפי המען: בנק ישראל, קופת מחלקת המטבע, ת"ד 780 ירושלים 91007, בדואר רשום, ויצרף לה את הטופס האמור בפסקה (1), את המטבע הפגום או שרידי המטבע שנשמד, או ראיות אחרות המעידות כי המטבע נשמד כליל, וכן יציין בה את מספר חשבונו של המבקש בתאגיד בנקאי.

(ב) בקשה שנשלחה לפי סעיף קטן (א)(2), תהיה בסכום שעד 1,500 שקלים חדשים, ועד לפתיחתה בידי הבנק ובירור תכולתה היא תהיה באחריותו של המבקש.

(ג) הוגשה בקשה לפי סעיף קטן (א), והבנק נענה לה, יחליף הבנק את המטבע הפגום או את המטבע שנשמד בקופת הבנק, או יזכה את חשבון הבנק של המבקש בתאגיד הבנקאי לפי הפרטים שציין המבקש בבקשה, לפי שיקול דעתו.

8. תקנות בנק ישראל (החלפה או הוצאה מן המחזור של מטבע שנפגם אגב שימוש או שנשמד) התשט"ו-1955 בטלות.

תוספת

(סעיף ד(א))

טופס בקשה להחלפת מטבע שנפגם או נשמד לפי כללי בנק ישראל

לכבוד

בנק ישראל, קופת מחלקת המטבע

ת"ד 780 ירושלים 91007

בדואר רשום / במסירה ביד

1. פרטי המבקש

המבקש (שם המשפחה והשם הפרטי) _____

תעודת זהות / מספר דרכון ושם המדינה מנפיקת הדרכון _____

מען המבקש (העיר, השכונה, הרחוב, מס' הבית, מיקוד) _____

טלפון בבית / טלפון נייד / דואר אלקטרוני _____

2. פירוט המטבע

מספר המטבעות והשטרות הפגומים	הערך הנקוב	המספר/ים הסידוריים*	הסכום בש"ח
	20 ש"ח		
	50 ש"ח		
	100 ש"ח		
	200 ש"ח		
	10 אגורות		
	1/2 ש"ח		
	1 ש"ח		
	2 ש"ח		
	5 ש"ח		
	10 ש"ח		
סך הכול			סך הכול

במקרה שמבוקשת החלפה של יותר משטר אחד באותו עריך יש לצרף רשימה של מספרי כל השטרות שמבוקשת החלפתם.

3. הנסיבות שבהן המטבע נפגם אגב שימוש או נשמד, ומה אירע לחלקי מטבע אחרים שלא הומצאו יחד עם הבקשה (נא לתת פרטים מלאים):

4. פרטי חשבון הבנק

במשלוח באמצעות דואר רשום או לבקשת הבנק במסירת המטבע בקופת הבנק, יש לציין גם את פרטי חשבון הבנק של מוגיש הבקשה בתאגיד בנקאי:

שם הבנק _____ שם הסניף _____ מספר הסניף _____ מספר החשבון _____

5. הצהרה

אני מצהיר שכל הפרטים בבקשה זו הם נכונים, וכן מצהיר כי אני בעל החשבון שבו מבוקש הזיכוי.

תאריך _____ חתימת המבקש _____

* את הטופס ניתן להדפיס מתוך אתר בנק ישראל
<http://www.boi.org.il/he/currency/LegislationAndRegulation>

תיבה 8: השחתת מטבע

חוק העונשין

מי שביוזעין מטשטש, קורע, חותך או מקלקל בדרך אחרת שטר מטבע שהוא הילך חוקי בישראל דינו מאסר שלושה חודשים (חוק העונשין התשל"ז-1977 פרק י"ב, סעיף 466).

המטשטש צורת מטבע על ידי הטבעת שם או מילה, או מתוך מטבע במזיד, דינו מאסר שנה אחת (חוק העונשין התשל"ז-1977 פרק י"ב, סעיף 480).

מחלקת המטבע פועלת לשירוש תופעה די מקובלת בקרב עסקים, סוחרים וקופאים - **כתיבה על גבי שטרות**. מאחר שזוהי למעשה השחתת מטבע, הדבר אסור על פי חוק העונשין. כשמתגלה שטר כזה בנק ישראל מוציאו מהמחזור, והדבר מגדיל את הוצאות ההנפקה.

ו. מטבעות זיכרון

בשנת 2013 זכה מטבע זיכרון שהנפיק בנק ישראל בציון לשבח בתחרות הבין-לאומית Vicenza Numismatica העשירית, בקטגוריה "היפה בהצגות האדריכליות שהופיעו ב-2012 על גבי מטבע". המטבע הוקדש למפעל המים בתל מגידו, הוא עשוי כסף קשוט וערכו 2 ש"ח.

¹ תחרות שנתית זו מתקיימת בעיר ויצ'נזה שבאיטליה, והיא מתמחה באספנות של שטרות, מטבעות ומדליות.

בנימוקים לבחירתו ציין חבר השופטים את ההצגה האלגנטית של מפעל המים בתל מגידו כחלק מהאתר הארכיאולוגי כולו - הצגה מלאה יופי ומסתורין.

מארגני התחרות בירכו את בנק ישראל, את החברה הישראלית למדליות ולמטבעות בע"מ ואת מעצבת המטבע, גב' אסנת אשל מירושלים, על הזכייה.

זהו המטבע הרביעי בסדרת המטבעות שבנק ישראל הקדיש לאתרי המורשת העולמיים של אונסק"ו בישראל. קדמו לו מטבעות שהוקדשו לעיר הלבנה תל אביב, למצדה ולעכו העתיקה.

כמדי שנה, גם בשנת 2013 הנפיק בנק ישראל חמישה מטבעות זיכרון, בחמש סדרות שונות.

א. מטבע בסדרה "יום העצמאות", התשע"ג-2013: "יד ושם - 60 שנה"

מטבע הזיכרון ליום העצמאות ה-65 למדינת ישראל הוקדש למוסד "יד ושם".

"יד ושם" בירושלים הוא המרכז העולמי להנצחתם של ששת מיליוני היהודים שנרצחו בשואה ומוקד להתמודדותו המתמשכת של העם היהודי עם שבר השואה. המוסד הוקם בשנת 1953, על פי חוק, והוא מופקד על תיעוד תולדותיו של העם היהודי בתקופת השואה. הוא מספר את סיפור חייהם של הנספים, מנציח את זכרם, ועוסק בהנחלת מורשת השואה לדורות הבאים באמצעות ארכיונים, ספרייה, בית ספר להוראת השואה ומוזיאונים, וכן באמצעות הכרה בחסידי אומות העולם.

מוסד "יד ושם" זכה להכרה בין-לאומית והוא מהווה יעד חשוב בתכנית הביקורים של מנהיגי העולם המבקרים בישראל.

בצד הנושא של המטבע נראית חולצת פסים ועליה טלאי בצורת מגן דוד - ייצוג למדי האסיר שלבשו היהודים במחנות. ברקע נראה מגן דוד, סמל לתקומת העם בארצו, מדינת ישראל.

בהיקף המטבע מופיע הכיתוב:

בעברית: "יד ושם - 60 שנה"

באנגלית: YAD VASHEM - 60 YEARS

בערבית: ياد فاشيم - 60 سنة

בצדי הערך מופיע הכיתוב:

בעברית: יום העצמאות - התשע"ג

באנגלית: INDEPENDENCE DAY - 2013

נוסף על כך מופיעים הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; המילה ישראל בעברית, באנגלית ובערבית; וסימן הטביעה².

את המטבע עיצב האמן יוסי למל.

המטבע הונפק בחודש מאי 2013 בשתי מהדורות כסף ובמהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה

מטבע בסדרה "יום העצמאות", התשע"ג-2013: "יד ושם - 60 שנה"

זהב קשוט	כסף קשוט	כסף רגיל	
זהב 10 ש"ח	2 ש"ח	1 ש"ח	הערך הנקוב
0.917	כסף 0.925	כסף 0.925	הנתך
כסף 0.040	נחושת 0.075	נחושת 0.075	
נחושת 0.043			
גרם 16.96	גרם 28.8	גרם 14.4	המשקל
30 מ"מ	38.7 מ"מ	30 מ"מ	הקוטר
מחורצים	מחורצים	חלקים	השוליים

המעצב: יוסי למל

דגמי הגבס: תדהר דגן

המבלטים וההטבעה: החברה הישראלית למדליות ומטבעות בע"מ, ישראל

² סימן הטביעה מציין את רמת הגימור של המטבע. מגן דוד זעיר מציין רמת גימור רגילה, ומ"ם זעירה - רמת גימור מיוחדת.

ב. מטבע בסדרה "תמונות מן התנ"ך", התשע"ג-2013: "דוד מנגן לשאול"

המטבע "דוד מנגן לשאול", בסדרה "תמונות מן התנ"ך", הוקדש לסיפורו של דוד הצעיר ומשקף את עלייתו ונפילתו של שאול המלך, כמתואר בספר שמואל א'.

בימי השופטים רדפו הפלישתים את עם ישראל, ונציגי העם דרשו משמואל הנביא להמליך עליהם מלך. לתפקיד נבחר שאול בן קיש משבט בנימין. מלכותו על ישראל נמשכה כשנתיים והתאפיינה במלחמות רבות נגד הפלישתים. באמצעות שמואל הנביא ציווה עליו ה' להילחם גם נגד עמלק, אך שאול חמל על אגג מלך עמלק וכשל במנהיגותו. כך החלה נפילתו, ובהוראת ה' שמואל מדיחו מהמלוכה.

ה' שלח את שמואל אל ישי בית הלחמי כדי שימשח אחד מבניו למלך על ישראל. ישי הציג בפני שמואל שבעה מבניו אך ה' לא בחר איש מהם. לבסוף הציג ישי את צעיר בניו, דוד, רועה צאן יפה עיניים וטוב רואי, וה' בחר בו. מהיום ההוא והלאה הייתה רוח ה' עם דוד, היא סרה משאול ובמקומה ביעתה אותו רוח רעה. כדי להרגיעו המליצו לו עבדיו לחפש איש שידע לנגן בכינור. אחד הנערים הציע את דוד בן ישי, צעיר שדבר משיחתו למלך טרם נודע. "ולקח דוד את הכינור ונגן בידו ורווח לשאול וטוב לו וסרה מעליו רוח הרעה" (שמואל א', ט"ז, כ"ג).

צד הנושא של המטבע מציג את שאול בקווי מתאר ובמיקום המרמזים על הדחתו הצפויה מהשלטון; הוא יושב ברפיון על כס המלכות והכתר כמעט נשמט מראשו. לפניו יושב דוד, הרועה הצעיר; הוא מתואר כנער פשוט שמנגן לשאול אך בקווי מתאר ובמיקום המרמזים על שלטונו הצפוי.

בצדי הערך מופיע כינור קטן, סמל לכינור דוד, וכן הכיתוב:

בעברית: דוד מנגן לשאול שמואל א', ט"ז

באנגלית: DAVID PLAYING FOR SAUL 1 SAMUEL 16

בערבית: داود يعزف للشاؤول صموئيل الأول 16

כן מופיעים בצדי הערך הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; שנת ההטבעה; המילה 'ישראל' בעברית, באנגלית ובערבית; וסימן הטביעה.

את המטבע עיצבו האמנים משה פרג (צד הנושא) וגדעון קיין (צד הערך), שזכו בתחרות על עיצובו.

המטבע הונפק בחודש דצמבר 2013, בשתי מהדורות כסף ובשתי מהדורות זהב.

נתוני ההטבעה

מטבע בסדרה "תמונות מן התנ"ך", התשע"ג-2013: "דוד מנגן לשאול"

זהב קשוט'	זהב קשוט	כסף קשוט	כסף רגיל	
זהב 1 ש"ח	זהב 10 ש"ח	כסף 2 ש"ח	כסף 1 ש"ח	הערך הנקוב
0.999	0.917	0.999	0.925	הנתך
	נחושת 043.	נחושת	נחושת 0.075	
	כסף 0.040			
גרם 1.244	גרם 16.96	גרם 31.1	גרם 14.40	המשקל
מ"מ 13.92	מ"מ 30	מ"מ 38.70	מ"מ 30	הקוטר
מחורצים	מחורצים	מחורצים	חלקים	השוליים

המעצבים: משה פרג וגדעון קיין

דגמי הגבס: תדהר דגן

המבלטים וההטבעה: מטבעת נורווגיה

¹ למטבעות במהדורה זו קוטר זעיר, והדבר מחייב שינויי עיצוב קלים.

ג. מטבע בסדרה "גביע העולם בכדורגל", התשע"ג-2013: "ברזיל - 2014"

"גביע העולם בכדורגל, ברזיל - 2014" הוא שמו של המטבע השלישי שבנק ישראל מנפיק לציון התחרות על גביע העולם בכדורגל, טורניר שמארגנת ההתאחדות הבין-לאומית לכדורגל (FIFA). קדמו לו מטבעות לכבוד המשחקים שנערכו בגרמניה, בשנת 2006, ובדרום אפריקה, בשנת 2010. בשנת 2014 אירחה ברזיל את משחקי גביע העולם בכדורגל בפעם השנייה בהיסטוריה, וזאת במשך 4 שבועות, מה-12 ביוני ועד ה-13 ביולי.

בצד הנושא של המטבע נראה כדורגל ברשת השער ומופיע הכיתוב באנגלית: 2014 FIFA WORLD CUP BRAZIL™

בצד הערך של המטבע נראה שילוב של כדורגל ושל כדור הארץ נע קדימה במסלולו, ומופיע הכיתוב:

בעברית: גביע העולם בכדורגל

בערבית: كأس العالم بكرة القدم

כן מופיעים הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית, סמל המדינה, שנת ההטבעה, המילה 'ישראל' בעברית, ערבית ואנגלית; וסימן הטביעה.

את המטבע עיצבו האמנים יגאל גבאי (צד הנושא) ודוד הראל (צד הערך), שזכו בתחרות על עיצובו.

המטבע הונפק בחודש אוגוסט 2013, בשתי מהדורות כסף ובמהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה

מטבע בסדרה "גביע העולם בכדורגל", התשע"ג-2013: "ברזיל - 2014"

זהב קשוט	כסף קשוט	כסף רגיל	
5 ש"ח	2 ש"ח	1 ש"ח	הערך הנקוב
זהב 0.999	כסף 0.925	כסף 0.925	הנתך
כסף 0.000	נחושת 0.075	נחושת 0.075	
נחושת 0.000			
7.77 גרם	28.8 גרם	14.4 גרם	המשקל
27 מ"מ	38.7 מ"מ	30 מ"מ	הקוטר
מחורצים	מחורצים	חלקים	השוליים

המעצבים: יגאל גבאי ודוד הראל

דגמי הגבס: תדהר דגן

המבבלטים וההטבעה: המטבעה המלכותית של הולנד

ד. מטבע בסדרה "נופי ישראל", התשע"ד-2013: "נהר הירדן"

נהר הירדן הוא נושאו של המטבע השני בסדרה "נופי ישראל", המוקדשת לאתרי טבע ונוף יפים וייחודיים לישראל.

הירדן הוא הנמוך בנהרות העולם והנהר הארוך בישראל. הוא עובר בשבר הסורי אפריקני לאורכה של ישראל, מצפון לדרום, ומחבר את הכנרת לים המלח. מסלולו המפותל, ממקורותיו למרגלות החרמון ועד ים המלח, מגיע לאורך של כ-250 ק"מ, ורוחבו בדרך כלל אינו עולה על 30 מ'.

הירדן נמנה עם אחד הנהרות החשובים ביותר מבחינה היסטורית ודתית. בתנ"ך הוא מוזכר כמה פעמים, בין היתר כגבולה המזרחי של ארץ כנען וכאתר שהתחוללו בו מעשי נסים. ספר יהושע מספר שבני ישראל נכנסו לארץ ישראל דרכו, לאחר שנחצה לשניים, ומלכים ב' מספר שאליו הנביא חצה אותו באדרתו. הירדן נחשב לאתר מקודש גם בנצרות, ולפי הברית החדשה ישו טבל במימיו.

נהר הירדן נכלל בין אתרי התיירות החשובים בישראל. הוא מהווה מוקד משיכה הן לתיירות פנים והן לצליינים נוצרים שמגיעים מרחבי העולם כדי לטבול באתר הירדנית, במוצא הירדן מן הכנרת.

צד הנושא של המטבע מציג את נופו של נהר הירדן עם אחד מגשריו. באופק נראה רכס החרמון, ובחזית צמחיית נחלים אופיינית.

כן מופיע הכיתוב:

בעברית: נהר הירדן

באנגלית: JORDAN RIVER

בערבית: نهر الأردن

צדי הערך של המטבע מציגים את הירדן ממבט-על, מהכנרת בצפון עד ים המלח בדרום.

כן מופיעים בצדי הערך הרכיבים הקבועים: הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; סמל המדינה; שנת ההטבעה; המילה 'ישראל' בעברית, בערבית ובאנגלית; וסימן הטביעה.

את המטבע עיצב מאיר אשל, שזכה בתחרות על עיצובו.

המטבע הונפק בחודש דצמבר 2013, בשתי מהדורות כסף ובמהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה

מטבע בסדרה "נופי ישראל", התשע"ג-2013: "נהר הירדן"

זהב קשוט	כסף קשוט	כסף רגיל	
10 ש"ח	2 ש"ח	1 ש"ח	הערך הנקוב
זהב 0.917	כסף 0.999	כסף 0.925	הנתך
כסף 0.040	נחושת 0.00	נחושת 0.075	
נחושת 0.043			
16.96 גרם	31.1 גרם	14.4 גרם	המשקל
30 מ"מ	38.7 מ"מ	30 מ"מ	הקוטר
מחורצים	מחורצים	חלקים	השוליים

המעצב: מאיר אשל

דגמי הגבס: תדהר דגן

המבליטים וההטבעה: מטבעת נורווגיה

ה. מטבע בסדרה "בוליון - ירושלים של זהב", התשע"ג-2013: "היכל הספר"

המטבע הרביעי בסדרת המטבעות "בוליון - ירושלים של זהב" הוקדש להיכל הספר, והוא בערך נקוב של 20 ש"ח ובהרכב 1 אונקיה (31.1035 גרם) זהב טהור (9999).

מהו מטבע בוליון?

מטבע בוליון מכיל מתכת יקרה - כסף, זהב או פלטינה - במשקל ידוע (משקל זה מוטבע על פני המטבע). מחיר המטבע לציבור כולל בדרך כלל פרמיה נמוכה יחסית לזו הקיימת במטבעות הזיכרון הרגילים.

בנק ישראל החל להנפיק מטבעות בוליון, לראשונה בתולדות ההנפקה בישראל, בשנת 2010. הנפקת המטבעות מצרפת את מדינת ישראל לחברתן של מדינות בולטות - ביניהן ארה"ב, קנדה, בריטניה, אוסטרליה, דרום אפריקה, אוסטרליה וסין - המנפיקות מטבעות בוליון חדשים בכל שנה. חלק מהמדינות משנות רק את שנת ההנפקה, בשעה שאחרות משנות את עיצובו של אחד מצדי המטבע בלי לשנות את נושא הסדרה שלו.

צד הנושא אפוא קבוע לאורך הסדרה כולה; נראה בו אריה שואג שמקורו בחותם עברי קדום שנמצא במגידו. כן מופיעים בצד הנושא: סמל המדינה; והמילה "ישראל" בעברית, באנגלית ובערבית.

בצד הערך ניתן ביטוי לנושא הסדרה - "ירושלים של זהב" - ועיצובו משתנה ממטבע למטבע.

בצד הערך של המטבע הרביעי בסדרה נראה היכל הספר, אגף של מוזיאון ישראל שנבנה במטרה לשמר את שבע המגילות הראשונות שהתגלו בקומראן ב-1947. המגילות הן העדות הקדומה ביותר שנמצאה לטקסט מקראי - כל הכתבים בני כאלפיים שנה - והן כוללות כמעט את כל ספרי המקרא. היכל הספר משמש משכן גם לעוד כתבי יד נדירים ועתיקים, ביניהם כתר ארם צובא.

כיפתו הלבנה של ההיכל בולטת בקו הרקיע של ירושלים ומשתקפת בבריכת המים המקיפה אותה. הכיפה נבנתה בדמות מכסה הכדים שבתוכם נמצאו כמה מן המגילות, והיא מכסה מבנה ששני שלישים ממנו שקועים מתחת לפני הקרקע. בין הכניסה למבנה לבין האולם המרכזי מחבר פרוזדור דמוי מערה המזכיר את המערה שהמגילות נמצאו בה. את הבניין תכננו האדריכלים היהודים-אמריקאים ארמנד פ' ברטוס ופרדריק ג' קיסלר, והוא נחנך בשנת 1965.

נוסף על היכל הספר מציג צד הערך קטע מספר ישעיה בכתב עברי עתיק - כפי שהוא מופיע במגילת ישעיה.

כן מופיעים בצד הערך הכיתוב והרכיבים הקבועים: המילה "ירושלים" בעברית, אנגלית וערבית; הכיתוב "1" אונקיה זהב טהור 9999. בעברית ובאנגלית; הערך הנקוב בעברית ובאנגלית; שנת ההטבעה; וסימן הטביעה.

את המטבע עיצבו האמנים אהרון שבו (צד הערך) ומאיר אשל (צד הנושא).

המטבע הונפק בחודש מאי 2013, במהדורת זהב אחת.

נתוני ההטבעה

מטבע בסדרה "בוליון - ירושלים של זהב", התשע"ג-2013: "היכל הספר"

זהב רגיל	
20 ש"ח	הערך הנקוב
9999. זהב	הנתך
31.1035 גרם	המשקל
32 מ"מ	הקוטר
חלקים	השוליים

המעצבים: מאיר אשל ואהרון שבו

דגמי הגבס: תדהר דגן

המבלטים וההטבעה: המטבעה המלכותית של הולנד

ז. הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון

1. הרכב הוועדה

הוועדה מייעצת לנגיד בכל הקשור לבחירת הנושאים, המוטיבים והעיצוב של שטרי הכסף, המעות ומטבעות הזיכרון, וחבריה מתמנים בידי הנגיד. עם חבריה נמנים מומחים בתחומי המשפט, הארכיאולוגיה, הנומיסמטיקה, האמנות, החינוך, המקרא ועוד, וכן עיתונאים, אדריכלים ומעצבים. יו"ר החברה הישראלית למדליות ולמטבעות בע"מ, ועמו נציגים נוספים מטעם החברה, משתתפים בישיבות הוועדה כמשקיפים.

החברים שניהנו בוועדה בשנת 2013 הם:

השופט בדימוס יעקב טירקל, יו"ר

גב' אילנה גור - סיימה את חברותה ביוני 2013

ד"ר חיים גיטלר

מר דב גניחובסקי

מר מחמוד מוסא דיאב ז"ל

מר גדעון לרמן

ד"ר עדינה מריל-מאיר

מר דוד קרויאנקר

פרופ' דוד רוזנטל

גב' שרי רז-בירון

גב' גילה שקין

מר מחמוד מוסא דיאב הלך לעולמו ב-3 בספטמבר 2013. הוא היה איש חינוך - בעל עבר עשיר כמורה, מנהל ומפקח מטעם משרד החינוך בבתי הספר שבערים שפרעם, סכנין ונצרת - ולצד זאת כיהן כדירקטור וחבר בוועדות ציבוריות שונות. הוא שימש חבר בוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון משנת 1993 ועד לשנת 2013.

מחמוד, כפי שכינהו חבריו לוועדה, זכור כאדם נעים הליכות, אהוד על הבריות, רחב אופקים ובעל חכמת חיים. הוא תרם מהשכלתו, ידיעותיו ותרבותו לעיצובם של שטרי הכסף, המעות ומטבעות הזיכרון של מדינת ישראל, והטביע בהם את חותמו לטובת הציבור הערבי והיהודי כאחד. חוכמתו, סובלנותו, ידיעותיו ותרבות הדיון שהביא עמו לוועדה ילוו את פעילותה עוד שנים רבות, והן מהוות סמל עד לדו-קיום של החברה היהודית והחברה הערבית במדינת ישראל.

לצד הוועדה לתכנון שטרי כסף, מעות ומטבעות זיכרון פועלת ועדת משנה מקרב חברי המליאה. ועדה זו מסייעת למחלקת המטבע להנחות את האמנים, בכפיפות להחלטותיה של ועדת המליאה, בנוגע לעיצוב הסופי של המטבעות והשטרות. חבריה הם מר גדעון לרמן, ד"ר חיים גיטלר וגב' גילה שקין.

2. פעילות הוועדה בשנת 2013

בתחום מטבעות הזיכרון המליצה הוועדה על הנפקות עתידיות בנושאים הבאים:

- "חלום יעקב" בסדרה "תמונות מן התנ"ך".

- "תל חצור" בסדרה "אתרי מורשת עולמית".

- "מפעל המים הלאומי" בסדרה "יום העצמאות", לציון 66 שנה למדינת ישראל.

- "שמורת החולה" בסדרה "נופי ישראל".

בתפקידה כוועדת שיפוט להצעות האמנים בחרה הוועדה בהצעות הזוכות בחמש תחרויות:

תחרות למטבע "נהר הירדן", בסדרה "נופי ישראל".

תחרות למטבע "60 שנה לייסוד י"ד ושם", בסדרה "יום העצמאות", לציון 65 שנה למדינת ישראל.

תחרות למטבע "מפעל המים הלאומי", בסדרה "יום העצמאות", לציון 66 שנה למדינת ישראל.

תחרות למטבע "דוד מנגן לשאול", בסדרה "תמונות מן התנ"ך".

תחרות למטבע "בית הכנסת החורבה", בסדרה "בוליון - ירושלים של זהב".

נספח: לוחות סטטיסטיים

לוח נ'-1: מחזור המטבע ומדד המחירים לצרכן

לוח נ'-2: אמצעי התשלום במשק

לוח נ'-3: השטרות במחזור המטבע לפי ערכים

לוח נ'-4: התפלגות המחזור לפי ערכים

לוח נ'-5: הבלאי וצריכת השטרות במחזור לפי ערכים

לוח נ'-6: המעות במחזור לפי ערכים

לוח נ'-7: הפקדת שטרות בבנק ישראל

לוח נ'-8: הפקדות שטרות בבנק ישראל כאחוז מהמחזור

לוח נ-1: מחזור המטבע ומדד המחירים לצרכן, 1990 עד 2013

השינויים במשך התקופה (אחוזים)			היתרות בסוף התקופה (מיליוני ש"ח, נומינלי)		
מחזור המטבע		מדד המחירים לצרכן	סך השטרות במחזור	מחזור המטבע	השנה
נומינלי	ריאלי				
23.6	5.1	17.6	3,109	3,280	1990
15.4	-2.3	18.0	3,595	3,784	1991
26.7	15.8	9.4	4,575	4,793	1992
17.9	6.0	11.2	5,402	5,651	1993
14.2	-0.2	14.5	6,167	6,453	1994
22.7	13.5	8.1	7,489	7,915	1995
16.5	5.3	10.6	8,722	9,220	1996
12.5	5.1	7.0	9,809	10,370	1997
15.1	6.0	8.6	11,300	11,935	1998
30.7	29.0	1.3	14,905	15,605	*1999
-6.1	-6.1	0.0	13,911	14,659	2000
15.0	13.4	1.4	16,045	16,858	2001
6.8	-0.9	6.5	17,160	18,009	2002
6.3	9.7	-1.9	18,240	19,137	2003
8.6	7.3	1.2	19,817	20,783	2004
17.5	14.7	2.4	23,371	24,415	2005
4.6	4.7	-0.1	24,409	25,544	2006
13.4	9.7	3.4	27,752	28,971	2007
18.6	14.2	3.8	33,070	34,365	2008
20.7	16.2	3.9	40,112	41,495	2009
8.00	5.2	2.7	43,365	44,833	2010
9.30	6.9	2.2	47,417	48,981	2011
11.80	10.0	1.6	53,112	54,773	2012
5.00	3.2	1.8	55,732	57,536	2013

* ב-31/12/2010 נגרעו מהמחזור שטרות מסדרה א' ומעות של 5 אגורות. החל מ-2010 שטרות ומעות אלה אינם כלולים בנתוני המחזור לסוף השנה. דברים אלה חלים הן על לוח זה והן על הלוחות הבאים.

המקור: מחלקת המטבע. מדד המחירים לצרכן - הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח נ-2: אמצעי התשלום במשק, 1990 עד 2013'

השנה	M1	המזומנים בידי הציבור	החלק שהמזומנים שבידי הציבור מהווים ב-M1
		(מיליוני ש"ח)	(אחוזים)
1990	6,377	2,760	43
1991	7,292	3,231	44
1992	9,849	4,022	41
1993	12,521	4,800	38
1994	12,373	5,408	44
1995	14,425	6,644	46
1996	16,255	7,754	48
1997	18,497	8,649	47
1998	20,629	10,007	49
1999	23,601	11,049	47
2000	25,444	12,077	47
2001	29,489	14,438	49
2002	31,015	15,553	50
2003	33,373	16,511	49
2004	39,291	17,884	46
2005	48,587	20,865	43
2006	52,582	21,422	41
2007	61,866	24,586	40
2008	72,579	29,917	41
2009	110,410	35,777	32
2010	115,126	38,505	33
2011	116,638	42,932	37
2012	126,410	48,702	39
2013	146,345	50,587	35

¹ סופי שנים

המקור: בנק ישראל.

לוח נ-3: השטרות במחזור המטבע, לפי עריכים, 1990 עד 2013

השנה	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
מספר השטרות (מיליוני שטרות, סופי שנים)					
1990	54.0		12.2	31.0	10.9
1991	60.4		15.2	34.8	10.3
1992	69.3	3.7	15.2	38.7	11.7
1993	79.2	5.8	16.2	44.1	13.0
1994	88.5	7.7	17.2	48.9	14.7
1995	105.1	10.8	21.1	56.4	16.8
1996	112.1	13.1	32.4	49.6	17.0
1997	118.1	14.7	42.9	44.2	16.3
1998	132.3	16.9	53.3	44.0	18.0
1999	171.8	21.2	76.0	51.6	23.0
2000	157.7	18.9	76.0	41.6	21.2
2001	173.7	24.2	86.0	42.6	20.9
2002	181.0	27.4	91.8	41.1	20.7
2003	189.5	30.2	96.2	42.9	20.2
2004	203.6	33.4	104.8	43.6	21.8
2005	235.5	40.2	124.6	47.8	22.9
2006	241.3	44.4	127.0	46.4	23.5
2007	262.4	58.7	131.0	47.4	25.3
2008	297.2	80.7	140.0	46.0	30.6
2009	344.2	107.4	154.3	50.7	31.9
2010	357.1	128.9	144.9	47.9	35.4
2011	372.6	151.8	140.9	45.8	34.1
2012	408.0	176.5	145.7	51.1	34.7
2013	422.6	189.0	146.5	51.3	35.8
ערך השטרות (מיליוני ש"ח, סופי שנים)					
1990	2,985		1,218	1,550	217
1991	3,466		1,519	1,740	207
1992	4,437	749	1,519	1,935	233
1993	5,257	1,166	1,624	2,207	260
1994	6,002	1,547	1,715	2,445	294
1995	7,419	2,151	2,111	2,822	335
1996	8,681	2,621	3,238	2,482	340
1997	9,774	2,948	4,291	2,209	325
1998	11,262	3,371	5,330	2,201	360
1999	14,874	4,231	7,601	2,581	460
2000	13,880	3,778	7,599	2,079	424
2001	15,986	4,835	8,604	2,128	419
2002	17,129	5,484	9,176	2,054	415
2003	18,209	6,040	9,620	2,145	404
2004	19,777	6,680	10,480	2,181	436
2005	23,348	8,040	12,460	2,390	458
2006	24,374	8,883	12,700	2,320	471
2007	27,723	11,748	13,100	2,370	505
2008	33,040	16,132	13,998	2,298	612
2009	40,082	21,485	15,425	2,535	637
2010	43,365	25,773	14,486	2,397	709
2011	47,417	30,356	14,090	2,288	683
2012	53,112	35,291	14,571	2,556	693
2013	55,732	37,798	14,652	2,567	716

המקור: מחלקת המטבע. זהו המקור גם ללוחות שבהמשך.

לוח נ-4: התפלגות המחזור לפי עריכים, 1990 עד 2013

השנה	מעות	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
התפלגות מספר השטרות (סופי שנים, אחוזים)					
1990			22.5	57.4	20.1
1991			25.1	57.6	17.1
1992	5.4		21.9	55.8	16.8
1993	7.4		20.5	55.7	16.4
1994	8.7		19.4	55.3	16.6
1995	10.2		20.1	53.7	15.9
1996	11.7		28.9	44.3	15.2
1997	12.5		36.3	37.4	13.8
1998	12.7		40.3	33.3	13.6
1999	12.3		44.2	30.0	13.4
2000	12.0		48.2	26.4	13.4
2001	13.9		49.5	24.5	12.1
2002	15.2		50.7	22.7	11.5
2003	15.9		50.8	22.6	10.7
2004	16.4		51.5	21.4	10.7
2005	17.1		52.9	20.3	9.7
2006	18.4		52.6	19.2	9.7
2007	22.4		49.9	18.1	9.6
2008	27.1		47.1	15.5	10.3
2009	31.2		44.8	14.7	9.3
2010	36.1		40.6	13.4	9.9
2011	40.7		37.8	12.3	9.2
2012	43.3		35.7	12.5	8.5
2013	44.7		34.7	12.1	8.5
התפלגות ערך המחזור (אחוזים)					
1990	4.9		38.8	49.4	6.6
1991	4.9		41.7	47.8	5.7
1992	4.5	14.1	32.7	41.7	5.0
1993	4.4	21.2	29.5	40.1	4.7
1994	4.4	24.6	27.3	38.9	4.7
1995	5.4	27.4	26.9	36.0	4.3
1996	5.4	28.6	35.3	27.0	3.7
1997	5.4	28.5	41.5	21.4	3.1
1998	5.3	28.3	44.8	18.5	3.0
1999	4.4	27.2	48.9	16.6	3.0
2000	5.1	25.8	52.0	14.2	2.9
2001	4.8	28.8	51.2	12.7	2.5
2002	4.7	30.5	51.1	11.4	2.3
2003	4.7	31.6	50.4	11.2	2.1
2004	4.6	32.2	50.5	10.5	2.1
2005	4.3	32.9	51.1	9.8	1.9
2006	4.4	34.9	49.8	9.1	1.8
2007	4.2	40.6	45.3	8.2	1.7
2008	3.7	47.0	40.8	6.7	1.8
2009	3.3	51.8	37.2	6.1	1.5
2010	3.3	57.5	32.3	5.3	1.6
2011	3.2	62.0	28.8	4.7	1.4
2012	3.0	64.4	26.6	4.7	1.3
2013	3.1	65.7	25.5	4.5	1.2

לוח נ-5: הבלאי וצריכת השטרות במחזור לפי עריכים, 1990 עד 2013¹

השנה	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
הצריכה (מיליוני שטרות)					
1990	27.9		5.2	13.0	9.8
1991	27.2		5.9	12.5	8.8
1992	34.0	3.8	3.0	15.1	12.1
1993	35.4	2.2	3.7	18.1	11.4
1994	42.8	2.3	4.7	23.6	12.1
1995	53.6	3.8	8.1	25.2	16.5
1996	45.5	3.7	16.0	9.9	15.8
1997	36.8	3.0	16.3	6.4	11.0
1998	53.7	3.8	20.4	12.5	16.9
1999	61.5	6.3	24.8	23.9	6.5
2000	49.2	9.3	13.6	13.3	13.0
2001	60.8	6.5	24.2	17.1	13.0
2002	57.9	4.1	24.0	17.1	12.7
2003	63.8	3.9	25.5	23.0	11.4
2004	76.9	5.5	33.2	23.3	14.9
2005	89.5	9.6	42.9	23.2	13.9
2006	94.6	11.7	44.0	24.2	14.7
2007	102.2	24.2	43.1	21.2	13.7
2008	120.6	32.7	40.6	22.6	24.7
2009	98.8	34.6	33.5	25.4	5.3
2010	101.1	34.8	25.3	30.7	10.3
2011	89.9	36.8	26.5	21.8	4.8
2012	116.9	38.8	36.9	30.3	10.9
2013	51.1	20.7	12.3	10.9	7.2
הבלאי (מיליוני שטרות)					
1990	36.3		2.6	7.3	9.4
1991	30.1		2.9	8.2	9.0
1992	38.9	0.0	3.1	11.5	10.9
1993	32.4	1.0	2.8	13.1	10.0
1994	42.1	5.0	4.0	19.5	11.2
1995	37.2	0.9	4.2	17.7	14.4
1996	38.6	1.4	4.8	16.7	15.7
1997	30.9	1.4	5.8	11.9	11.8
1998	39.6	1.7	10.0	12.7	15.2
1999	22.0	2.0	2.2	16.3	1.5
2000	27.8	0.3	7.4	6.3	13.8
2001	42.7	0.7	13.7	15.5	12.8
2002	50.5	0.6	18.3	18.5	13.1
2003	55.5	1.1	21	21.2	12.2
2004	62.6	2.2	24.6	22.5	13.3
2005	57.7	2.8	23.0	19.0	12.8
2006	88.5	7.4	41.5	25.6	14.0
2007	81.1	9.9	39.1	20.2	11.9
2008	85.7	10.8	31.6	24.0	19.4
2009	51.7	7.8	19.2	20.7	4.0
2010	84.4	13.2	34.2	32.1	4.9
2011	75.0	14.3	30.9	23.8	6.0
2012	81.5	14.1	32.1	25.0	10.3
2013	36.5	8.2	11.5	10.7	6.1

¹ נתוני הצריכה והבלאי כוללים שטרות מסדרה א' עד לשנת 2010 כולל.

לוח נ-6: המעות במחזור לפי עריכים, 1990 עד 2013

(סופי שנים, מיליוני מעות)

השנה	סך הכול	10 ש"ח	5 ש"ח	2 ש"ח	1 ש"ח	1/2 ש"ח	10 אג'	5 אג'
1990	354.0		9.7		75.0	27.7	164.4	77.2
1991	398.0		12.0		86.0	30.0	185.0	85.0
1992	456.5		14.0		99.0	36.7	211.0	95.8
1993	533.3		15.9		115.1	37.1	260.8	104.4
1994	588.4		18.6		134.5	43.7	278.2	113.4
1995	668.5	9.01	20.5		148.1	51.5	316.8	120.7
1996	745.6	14.9	22.7		163.6	53.6	361.4	129.4
1997	817.9	17.4	25.6		178.7	61.7	396.4	138.1
1998	898.4	20.2	29.0		196.2	67.9	437.6	147.5
1999	983.6	22.6	32.0		215.5	70.6	486.3	156.6
2000	1,070.5	24.2	33.9		230.6	73.7	544.4	163.6
2001	1,149.6	26.7	37.1		247.2	79.9	588.3	170.3
2002	1,194.0	27.8	38.1		261.8	85.0	604.0	177.2
2003	1,249.3	30.0	39.7		274.0	88.8	633.3	183.5
2004	1,330.3	32.9	42.4		294.7	93.9	676.6	189.9
2005	1,422.7	36.2	45.1		317.8	99.9	724.3	199.4
2006	1,523.1	39.8	49.1		343.8	106.6	775.0	208.9
2007	1,612.6	42.9	51.5	3.6	368.4	112.4	821.1	216.2
2008	1,692.7	45.2	52.9	22.7	368.6	117.3	879.8	206.2
2009	1,762.8	48.6	55.9	35.0	376.1	121.5	923.2	202.5
2010	1,659.2	52.4	60.0	40.6	391.9	129.2	985.0	
2011	1740.5	56.6	63.7	43.9	411.4	141.4	1023.4	
2012	1867.4	60.4	67.2	49.8	431.9	140.6	1117.4	
2013	1995.7	66.9	73.0	56.8	454.5	148.4	1196.1	

¹ המעות בעריך 5 אגורות יצאו מהמחזור בסוף 2010.

לוח נ-7: הפקדת שטרות בבנק ישראל, 1990 עד 2013¹

השנה	סך כל ערך ההפקדות	סך הכול	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
	(מיליוני ש"ח)			(אלפי שטרות)		
1990	3,747	83,352		9,871	43,021	30,460
1991	4,444	91,232		12,245	54,667	24,320
1992	5,110	98,914	1,435	12,973	61,171	23,335
1993	5,911	110,719	3,382	12,657	69,164	25,516
1994	6,936	124,743	4,874	14,507	80,123	25,239
1995	8,109	145,180	6,356	16,473	91,434	30,917
1996	10,277	178,055	8,344	30,436	92,628	46,647
1997	11,489	170,280	10,670	47,579	78,555	33,476
1998	11,898	163,969	10,977	58,458	65,536	28,998
1999	17,161	215,715	15,869	94,910	79,918	25,018
2000	18,637	225,548	22,239	96,408	80,346	26,556
2001	15,355	193,725	12,374	90,648	66,707	23,995
2002	16,485	201,475	14,533	98,891	64,269	23,783
2003	16,650	200,118	15,785	97,509	66,857	19,967
2004	14,409	174,206	13,708	83,972	57,994	18,533
2005	13,352	160,642	12,476	80,189	49,271	18,705
2006	17,429	198,467	17,105	109,687	53,514	18,160
2007	16,085	172,549	23,455	88,554	44,249	16,291
2008	16,005	175,159	26,696	78,434	47,560	22,470
2009	13,366	134,279	27,393	57,939	37,152	11,795
2010	11,712	114,780	24,755	48,311	36,531	5,183
2011	10,466	103,496	23,762	40,122	30,319	9,293
2012	10,360	103,754	24,233	38,517	28,072	12,933
2013	13,204	128,845	33,422	46,483	29,761	19,179

1 נתוני ההפקדות כוללים שטרות מסדרה א' עד לשנת 2010 כולל.

לוח נ-8: הפקדת שטרות בבנק ישראל כאחוז מהמחזור, 1990 עד 2013

השנה	200 ש"ח	100 ש"ח	50 ש"ח	20 ש"ח
1990		7.9	13.1	24.0
1991		7.0	13.3	18.9
1992	5.3	7.2	13.8	17.5
1993	6.0	6.9	14.1	17.3
1994	5.9	7.2	14.2	14.8
1995	5.9	7.3	14.2	16.3
1996	5.8	9.2	14.5	20.4
1997	6.4	10.4	14.0	17.0
1998	5.8	10.1	12.6	14.3
1999	8.1	13.1	15.9	10.5
2000	11.1	11.7	16.3	10.7
2001	4.8	9.3	13.3	9.8
2002	4.5	8.8	12.6	9.5
2003	4.5	8.5	13.0	8.4
2004	3.5	6.8	11.1	7.5
2005	2.8	5.8	9.2	7.1
2006	3.4	7.1	9.3	6.7
2007	3.7	5.8	7.7	5.8
2008	3.3	4.9	8.2	6.5
2009	2.4	3.2	6.5	3.2
2010	1.7	2.6	6.0	1.3
2011	1.4	2.4	5.5	2.2
2012	1.2	2.2	4.8	3.2
2013	1.5	2.6	4.7	4.5

* חושב כממוצע שנתי של אחוזי ההפקדות מתוך המחזור בסוף כל חודש.

